

Kartlegging av forsøk med arbeidslivsfag 2009–2010

Sluttrapport fra prosjektet Kartlegging av forsøk med praktisk fag på ungdomstrinnet – Arbeidslivsfag

Dag Arne Christensen • Anne Homme • Tor Midtbø

uni Rokkansenteret

Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier

Rapport 5 - 2010

Uni Rokkansenteret, Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier, har en todelt publikasjonsserie. Publikasjonsserien redigeres av et redaksjonsråd bestående av forskningsdirektør og forskningsledere.

I rapportserien publiseres ferdige vitenskapelige arbeider, for eksempel sluttrapporter fra forskningsprosjekter. Manuskriptene er vurdert av redaksjonsrådet eller en fagfelle oppnevnt av redaksjonsrådet.

Det som utgis som notater er arbeidsnotater, foredrag og seminarinnlegg. Disse godkjennes av prosjektleder før publisering.

ISBN 978-82-8095-071-0
ISSN 1503-0946

Uni Rokkansenteret
Nygårdsgaten 5
5015 Bergen
Tlf. 55 58 97 10
Fax 55 58 97 11
E-post: rokkansenteret@uni.no
<http://rokkan.uni.no/>

Kartlegging av forsøk med arbeidslivsfag 2009–2010

Sluttrapport fra prosjektet
Kartlegging av forsøk med praktisk fag på ungdomstrinnet -
Arbeidslivsfag

DAG ARNE CHRISTENSEN

ANNE HOMME

TOR MIDTBØ

STEIN ROKKAN SENTER FOR FLERFAGLIGE SAMFUNNSSTUDIER

UNI RESEARCH BERGEN

JULI 2010

Rapport 5 - 2010

Innhold

FORORD	4
SAMMENDRAG	5
SUMMARY	6
BAKGRUNN FOR FORSØK MED ARBEIDSLIVSFAG	7
Igangsetting av forsøket	8
Forsøk i skolen – iverksetting eller utforming av politikk?	9
Forsøkene betydning for utforming av skolepolitikken	10
Utformingen av arbeidslivsfaget i spenningsfeltet mellom departement og lokale grunnskoler – analytisk tilnærming	11
Gjennomføring av forsøk med arbeidslivsfag – sentrale problemstillinger	13
Datagrunnlag og metode	13
FORSØKETS OPPSTART PÅ SKOLENE	15
Markedsføring og rekruttering av elever	15
Rekruttering av arbeidslivsfaglærere	16
ORGANISERING AV ARBEIDSLIVSFAGET VED FORSØKSSKOLENE	17
Oversikt over forsøksskolene:	17
Marikollen skole	17
Rothaugen skole	17
Rådalslien skole	18
Fjell ungdomsskule	18
Ulveset skule	18
Ågotnes skule	18
Grønnåsen skole	18
Kvaløysletta skole	19
Byskogen skole	19
Kongseik ungdomsskole	19
Presterød ungdomsskole	19
Ringshaug ungdomsskole	19
Sem skole	20
Allergot ungdomsskole	20
Nordby ungdomsskole	20
Vesong ungdomsskole	20
Andel elever på arbeidslivsfag	21
Utdanningsprogrammer i arbeidslivsfaget	22
RETNINGSLINJER OG GJENNOMFØRING AV FORSØK MED ARBEIDSLIVSFAG	24
Markedsføring av arbeidslivsfaget og rekruttering av elever	24
Lokale læreplaner og undervisningsopplegg	25
Organisering av utdanningsprogram og gruppeinndeling	27

RESSURSER TIL GJENNOMFØRING AV FORSØKET	28
Lærerkompetanse	28
Undervisningslokaler	30
Læremidler.....	31
VILJE TIL GJENNOMFØRING AV FORSØK	31
ARBEIDSLIVSFAG: TRIVSEL, INTERESSE OG LÆRINGSUTBYTTE	32
En oversikt over elevene i forsøksordningen	32
Arbeidslivsfagene og læringsutbytte.....	34
Arbeidslivsfagselever ved Allergot og Rådalslien	34
En vurdering av aggregerte tall for flere skoler	35
Elevs og lærers vurdering av arbeidslivsfaget	39
BETYDNING AV SKOLE OG ORGANISERING AV FORSØKSORDNINGEN.....	42
FORSØK MED ARBEIDSLIVSFAG – OPPSUMMERING AV ERFARINGER OG FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	44
REFERANSER.....	46
Andre kilder.....	46
VEDLEGG: SPØRRESKJEMA	47

Forord

Dette er sluttrapporten fra prosjektet *Kartlegging av forsøk med praktiske fag på ungdomstrinnet – Arbeidslivsfag*. Prosjektet er gjennomført på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet.

Prosjektet har kartlagt organisering og utforming av det nye faget på de 16 skolene som deltar i forsøket fra høsten 2009 og undersøkt hva som kjennetegner elevene som har valgt arbeidslivsfaget skoleåret 2009/10. Skolene har bidratt til kartleggingen med skriftlig dokumentasjon, slik som for eksempel undervisningsplaner og oversikt over elevgruppenes resultater og fravær. I tillegg har vi intervjuet 15 skoleledere om organisering og etablering av forsøk på deres skole. Kartleggingen omfatter i tillegg to spørreskjemaundersøkelser, en til alle lærerne og en til alle elevene på arbeidslivsfaget. Vi har også besøkt fire skoler i fire ulike kommuner. Der intervjuet vi først og fremst lærere og elever, og vi fikk nærmere innblikk i undervisningen i arbeidslivsfaget og erfaringer med denne på den enkelte skolen. Samlet er det opparbeidet et rikt datamateriale som utgjør det empiriske grunnlaget for rapporteringen fra dette prosjektet. Innsamlingen av datamaterialet har pågått i perioden medio februar til medio mai 2010.

Vi vil rette en stor takk til alle elever, lærere, rådgivere, inspektører og rektorer som har bidratt til prosjektet ved å bli intervjuet, svare på spørreskjema, utarbeide og sende inn dokumentasjon samt bistå praktisk med gjennomføring av elevundersøkelsen.

Bergen, juni 2010

Anne Homme, prosjektleder

Sammendrag

Uni Rokkansenteret har på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet kartlagt forsøk med praktisk fag på ungdomstrinnet våren 2010. Forsøket gjennomføres over en periode på fire år fra høsten 2009 til våren 2013. Forsøket utvides med flere skoler fra høsten 2010. Ved skolene som startet med forsøk høsten 2009 blir det dermed to årskull på ungdomstrinnet som får delta i forsøket. Formålet med oppdraget var å undersøke hvordan de 16 skolene som deltok i forsøket fra 2009 har løst utfordringene ved innføringen av faget og hvordan oppstarten av forsøket har fungert i praksis, sett fra elever, læreres og skolelederes ståsted. I tillegg skal kartleggingen si noe om hva som kjennetegner elevene som har valgt dette faget. Rapporten skal dermed gi en bred oversikt over forsøket slik det har blitt gjennomført og erfart ved skolene det første året.

Rapporten vektlegger kjennetegn ved undervisningstilbud, samarbeid med videregående skoler og arbeidslivet, lærerne som underviser i faget og elevene på arbeidslivsfag ved skolene som har deltatt i forsøket dette første året. I tillegg identifiseres mulige betingelser for etablering og gjennomføring av et nytt praktisk fag på ungdomstrinnet.

Skolene har kommet i gang med planlegging av forsøket på litt ulike tidspunkt, fra våren 2009 til etter skolestart 2009. Det kan ha betydning for erfaringene fra de første månedene med arbeidslivsfag, men er ikke nødvendigvis like viktig videre i forsøket. Det synes å være stor enighet om at elevene trenger et praktisk fag som alternativ til fremmedspråk.

Arbeidslivsfaget skal utvikles med utgangspunkt i åtte yrkesfaglige utdanningsprogram: bygg- og anleggsteknikk, design og håndverk, elektrofag, helse- og sosialfag, naturbruk, restaurant og matfag, service og samferdsel samt teknikk og industriell produksjon. Restaurant- og matfag, bygg- og anleggsteknikk samt design og håndverk er de utdanningsprogrammene fra videregående skole som er sterkest representert i arbeidslivsfaget. Alle skolene har inkludert restaurant- og matfag, mens hele 13 skoler har bygg- og anleggsteknikk og design og håndverk som del av tilbudet i arbeidslivsfag.

Skoleledere og lærere er positive til arbeidslivsfaget, men til dels også bekymret for om betingelser for gjennomføring av forsøket på to trinn over i alt fire år og utvidelse av faget innholdsmessig er til stede. Arbeidslivsfag krever større ressurser enn de fleste andre fag. Det understrekes at det er behov for lærere som har kompetanse og lyst til å undervise og at gruppene ikke bør overskride 15 elever per lærer. Det er viktig med gode undervisningsrom, helst spesialrom som kjøkken, sløydsal, verksted etc. I tillegg krever undervisningen til dels spesialutstyr som skolene ikke har fra før. Flere av forsøksskolene har etablert samarbeid med videregående skole. Samarbeidet viser seg på ulike måter: som grunnlag for planleggingen av arbeidslivsfaget og direkte i undervisningen. De fleste skolene tar sikte på utvidelse av samarbeid utenfor skolen, både med videregående skole og lokalt næringsliv, for undervisningsopplegg i arbeidslivsfag på niende og tiende trinn.

I gjennomsnitt deltar omtrent hver fjerde åttendeklasseelev på arbeidslivsfag. Det er imidlertid klare forskjeller mellom skolene, fra 12 % til nesten halvparten av elevene på åttende trinn. Forskjellene avspeiler både skolenes tilbud og elevenes etterspørsel etter arbeidslivsfag. Resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen blant alle elevene som har valgt faget, indikerer at de er svært tilfredse med den nye ordningen. Arbeidslivsfaget rangeres som det mest populære faget av alle fag. Elevene svarer også at dette faget har gjort skolehverdagen bedre – noe lærerne i dette faget helt klart har lagt merke til. Flertallet av lærere og elever sier at den nye ordningen ikke vil påvirke verken fravær eller læringsutbytte i teoretiske fag.

Arbeidslivsfag er noe mer populært blant gutter enn blant jenter, og det er også mer populært blant elever som i utgangspunktet kan vise til svakere resultater i teoretiske fag. Tallene for læringsutbytte antyder at arbeidslivsfagelevne utgjør en mer heterogen gruppe enn andre elever i den forstand at spredningen i læringsutbytte er større. Undersøkelsen viser også at visse utdanningsprogram synes mer populære enn andre, slik som design- og håndverksfag, restaurant- og matfag samt bygg- og anleggsteknikk. Resultatene tilsier imidlertid ikke at type arbeidslivsfag har noen markert betydning for trivsel på skolen.

Summary

This report summarises the experiences with a new practical subject in lower secondary school in Norway called "working life skills" (arbeidslivsfag). The experiment includes 16 schools and lasts for four years. This report is based on data and experiences collected in the first year, i.e. 2009–2010. The subject is an optional alternative to "foreign language". The pupils choose one of the subjects for three years. The evaluation is carried out by the Uni Rokkan Centre on assignment from The Norwegian Directorate for Education and Training (Utdanningsdirektoratet). The aim of the evaluation was to explore how the 16 participating schools solved the challenges related to implementation of the new subject. The analysis is based on the experiences of pupils, teachers and school leaders. Thus, the intention is to give an account of the experiment as it is implemented and experienced by the schools involved.

The first part of the report gives an account of the main characteristics of the teaching in working life skills offered by the schools participating in the experiment. This includes among other things collaboration on teaching with vocational schools and actors in private and public sector. The analysis also looks at the characteristics of the teachers involved in the experiment and who teach working life skills. The implementation of the experiment is categorised by the theoretical dimensions of policy interpretation, resources and will. Furthermore conditions for implementation of an additional practical subject in lower secondary school are discussed in the first part of the report. The second part of the report maps the characteristics of the pupils attending the working life skills lessons, according to gender, performance in theoretical subjects and class absence. In addition this part reports on pupils' experiences with the subject.

Bakgrunn for forsøk med arbeidslivsfag

Forsøk med arbeidslivsfag på ungdomstrinnet, som alternativ til fremmedspråk og norsk/samisk/engelsk fordypning høsten 2008, ble igangsatt ved 16 skoler i 5 kommuner høsten 2009. Forsøket skal gå over fire skoleår, slik at elevene som velger faget på åttende trinn i 2009 og 2010, får fortsette med faget alle tre årene på ungdomstrinnet. Målet med faget er å gi elever som ønsker det, muligheter til å få mer praktisk arbeid inn i skolen og å få prøve ut interesser for yrkesfaglig opplæring (jf Kunnskapsdepartementet, Oppdragsbrev nr 26–09).

Å gi alle gode muligheter til utdanning har vært en sentral strategi i utviklingen av det norske velferdssamfunnet hele perioden etter andre verdenskrig. Når velferdsstatens utfordringer endres, får det følger for utdanningens utforming og rolle i samfunnsutviklingen. I Stortingsmelding nr 44 (2008–2009) *Utdanningslinja* vektlegger regjeringen at utdanning er svaret på mange av utfordringene velferdssamfunnet står overfor i dag. Flere må fullføre utdanning for å komme i arbeid og ha et trygt ståsted i arbeidslivet. Et problem på alle nivåer i utdanningssystemet er imidlertid frafall og sosiale skjevheter. For å lykkes i å tilby alle en utdanning som kan sikre en trygg plattform for livet videre, må faktorer som i dag fører til sosiale skjevheter, mangel på motivasjon og frafall rettes opp. Regjeringens hovedstrategi for å hindre frafall og mangel på motivasjon i utdanningen er å vektlegge tidlig innsats. Ett av innsatsområdene for å øke elevenes engasjement og interesse for å lære, er ungdomstrinnet og samarbeidet mellom ungdomsskolen og videregående skole.

Det er et stort problem i videregående skole at mange ungdommer slutter uten studie- eller yrkeskompetanse. Statistisk Sentralbyrås gjennomføringsstatistikk for 2003-kullet viser at mens over 80 prosent av elevene som begynte på studieforberedende utdanningsprogram har gjennomført med full kompetanse fem år etter de begynte, gjelder dette for rundt 55 prosent av elevene som begynte på yrkesfag. Bare rundt en av tre elever som begynner på yrkesfag, har fem år etter gjennomført med yrkeskompetanse, mens rundt en av fire har gjennomført med studiekompetanse.¹ Dette ønsker nå regjeringen å forebygge gjennom tiltak på ungdomstrinnet. For å bidra til å skape et ungdomstrinn som tar bedre hensyn til variasjonen mellom elevene, og som kan gi bedre motivasjon for flere, har Kunnskapsdepartementet høsten 2009 satt i gang et forsøk i 5 kommuner med et nytt fag på ungdomstrinnet. Formålet med faget er ambisiøst; faget skal gi elever som ønsker det større mulighet til å arbeide praktisk og prøve ut sine interesser for yrkesfaglig opplæring. Samtidig skal faget både styrke elevenes faglige motivasjon og ivareta utvikling av grunnleggende ferdigheter på en god måte. Det nye faget er kalt arbeidslivsfag og skal knyttes til de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring, men tilpasses nivået på ungdomstrinnet.

I forsøksperioden er faget et alternativ sidestilt med valgalternativene til fremmedspråk, det vil si sidestilt med språklig fordypning i engelsk/norsk/samisk. Elevene skal vurderes med karakter i faget og karakteren skal telle ved opptak til

¹ Regjeringens nettsider: <http://samarbeidforarbeid.regjeringen.no/2010/02/statistikk-frafall/>.

videregående opplæring. Bakgrunnen for forsøket som åpner for at elever skal kunne velge et praktisk fag i stedet for fremmedspråk/språklig fordypning, er tilbakemeldinger fra skoleledere, lærere og elever som tyder på at mange elever opplever alternativene til fremmedspråk på ungdomstrinnet, norsk/samisk og engelsk fordypning, som særlig problematiske. 18,5 prosent av elevene velger bort fremmedspråk på 8. trinn, og andelen øker til 32,4 prosent på 10. trinn. Det ser også ut til at mange av elevene som velger norsk eller engelsk fordypning mangler motivasjon for fagene, noe som kan tyde på at elevene som velger språklig fordypning er elever som heller ville valgt et mer praktisk alternativ dersom det var mulig. Krav til kompetanse i fremmedspråk vil fremdeles gjelde for å få vitnemål fra studieforberevende utdanningsprogram i videregående opplæring, og på tross av at et nytt alternativ til fremmedspråk introduseres, er målet at flest mulig skal velge fremmedspråk (St.meld 44. 2008–2009).

Igangsetting av forsøket

Kunnskapsdepartementet ga 8. juli 2009 Utdanningsdirektoratet et oppdrag med å gjennomføre forsøk med et nytt praktisk fag på ungdomstrinnet i et mindre antall skoler høsten 2009, med en utvidelse av forsøket i 2010 (jf Oppdragsbrev 26/09 Forsøk med nytt fag på ungdomstrinnet). I utgangspunktet fikk direktoratet i oppdrag å invitere fire–fem kommuner med til sammen 15–20 elevgrupper til utprøving av arbeidslivsfaget. Fra høsten 2010 skal forsøket utvides til å gjelde flere kommuner. I alt 81 kommuner deltar i forsøket fra høsten 2010. Utdanningsdirektoratet fikk ansvar for at juridiske forhold knyttet til forsøket ble utredet og sikret, for utarbeiding av nasjonal forsøkslæreplan med veileder og evaluering av forsøket. Direktoratet skulle også sørge for at forsøksskolene ble samlet i starten og underveis for å dele erfaringer.

Direktoratet inviterte fem kommuner til å delta med skoler i forsøket våren 2009, Bergen, Fjell, Tromsø, Tønsberg og Ullensaker. Alle de fem kommunene takket ja til invitasjonen og søkte om forsøk og avvik fra Opplæringsloven i tilknytning til forsøket.

Det konstituerende møtet om arbeidslivsfaget ble arrangert av Utdanningsdirektoratet den 26. juni 2009. Her var representanter fra alle deltakerkommuner og -skoler til stede sammen med representanter for Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet. Det ble informert om bakgrunn for og organisering av forsøket, samt finansieringsordninger og veiledning om søknad om forsøk innen fristen 1. september 2009.² For at søknad om forsøk kunne innvilges, måtte kommunene ta hensyn til en rekke forutsetninger: kommunen hadde plikt til å informere elever og foresatte om hva forsøket innebar og kreve samtykke for deltakelse. Det nye faget skulle omfatte alle elever, det vil si at det skulle være et tilbud til alle elever, men første året kun omfatte elever på åttende trinn. Det ble forutsatt at elevene ved skolestart høsten 2009 begynte med det fremmedspråket eller fordypningsalternativet som de allerede hadde valgt, og at oppstarttidspunktet for forsøket vil være uke 41, 2009. Faget skulle knyttes opp mot de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, men med unntak av Medier og kommunikasjon og

² Med hjemmel i opplæringsloven § 1-4 søkte kommunene avvik fra opplæringsloven § 1-4, herunder avvik fra forskrift til opplæringsloven § 1-1 *Opplæringa i grunnskolen*, § 1-8 *Opplæringa i framandspråk og språkleig fordypning*, § 3-5 *Vurdering med karakter*, § 3-7 *Grunnlaget for vurdering med karakterar i fag*.

Naturbruk.³ Samtidig skulle faget ivareta behovet for opplæring i de grunnleggende ferdighetene. Forsøket skulle gå over fire år, slik at de elevene som ble med i oppstarten i 2009 og 2010, ville være sikret at de, dersom de ønsket det, kunne videreføre forsøket gjennom alle de tre årene på ungdomstrinnet. Videre skulle det ikke gis vurdering med karakter det første året, men når læreplan med kompetansemål forelå, fra høsten 2010. Elevene skulle likevel få undervisvurdering, og de berørte parter måtte være villige til å delta i ekstern evaluering. Det ble opprettet en læreplangruppe med en representant fra hver av kommunene som deltar i forsøket. Læreplangruppens oppdrag var å utarbeide en forsøkslæreplan med veileder. Forsøkslæreplanen skulle være klar for bruk til skolestart 2010.⁴

Utdanningsdirektoratet skulle dekke merkostnader kommunene fikk med planlegging, gjennomføring, etterarbeid og dokumentasjon i utprøvingen av arbeidslivsfaget. Midlene er gitt som rammetildeling og disponeres av kommunen. Følgende beregningsnøkkel er benyttet for skoleåret 2009–2010:

- 50 000,- kr. pr elevgruppe, som skal dekke lærerlønn med for- og etterarbeid
- 25 000,- kr pr. skole, som et administrativt påslag for skolens merarbeid med dette faget, derav som kompensasjon for ulemper som skyldes at faget mangler læreplan.
- 15 000,- kr. pr skole, for å dokumentere oppstart og være tilgjengelig for evt. ekstern evaluering (jf. Utdanningsdirektoratet 2009, Utbetalingsbrev – Prosjekt arbeidslivsfag).

Planen var at skolene skulle starte forsøket i uke 41, første uke etter høstferien, og de fleste skolene kom i gang i oktober 2009. Nasjonale samlinger for lærere i arbeidslivsfag har vært holdt 18. november 2009, 18. februar og 5. mai 2010. Erfaringsutveksling mellom lærerne har vært en av hensiktene med samlingene.

Forsøk i skolen – iverksetting eller utforming av politikk?

Forsøk i skolen er tidsbegrensete utprøvinger av alternative ordninger i organisering eller pedagogisk innhold i undervisningen, jf opplæringsloven § 1–4:

Departementet kan etter søknad fra kommunen eller fylkeskommunen gi løyve til at det blir gjort avvik fra lova og forskriftene etter lova i samband med tidsavgrensa pedagogiske eller organisatoriske forsøk.

Hensikten med forsøk skal være å finne ut hva en selv og andre kan lære ved å prøve ut alternative ordninger på det aktuelle området (Rundskriv Udir – 3-2007, Forsøk etter opplæringsloven § 1–4 – delegasjon). På grunnlag av de erfaringer som gjøres, kan det så være aktuelt å endre regelverket. For å få innvilget forsøk etter opplæringsloven må det blant annet foreligge søknad fra kommune (skoleeier) og forsøket må være av pedagogisk eller organisatorisk art. Retten til likeverdig og forsvarlig

³ Disse fagene ble ikke inkludert fordi de gir mulighet for studieforberedende Vg3.

⁴ Forsøkslæreplanen ble sendt på høring til berørte parter 16. april 2010 med høringsfrist 31. mai samme år jf. Utdanningsdirektoratet: Høringsbrev om forslag til forsøkslæreplan i arbeidslivsfaget – nytt praktisk fag på ungdomstrinnet.

grunnskoleopplæring eller videregående opplæring skal ikke være gjenstand for forsøk. Forsøkene må være tidsavgrenset og må evalueres. I tillegg må det være rimelig å anta at forsøket totalt sett vil kunne føre til en opplæring som er bedre for elevene. Forsøk i grunnskolen må dessuten tilpasses et rettferdig inntak til videregående opplæring. Dette betyr blant annet at forsøk med fritak fra karakterer krever samtykke fra den enkelte forelder eller elev. Ved grunnskoler kreves det støtte fra flertallet av berørte foreldre og lærere og grundig informasjon til foreldre og elever om konsekvensene av å delta i forsøket, blant annet om betydningen for fremtidige utdannings- og yrkesmuligheter (ibid.).

Alle kommunene som deltar i forsøk med arbeidslivsfag fra høsten 2009 har søkt om forsøk etter opplæringslovens § 1–4. Det er søkt om forsøk for en periode på fire år. I tillegg har skolene måttet ha støtte fra lærere og informere foreldre og elever om forsøket og konsekvensene ved å delta i forsøket, det vil si velge arbeidslivsfag som alternativ til fremmedspråk.

Forsøkernes betydning for utforming av skolepolitikken

Inntil Lov om forsøk i skolen ble vedtatt av Stortinget sommeren 1954, ble alle skolereformer og endringer i skolemønsteret til som resultat av komitéarbeider og drøftinger i departement og Storting. Opprettelsen av Forsøksrådet for skoleverket i 1954 gjorde det mulig for alle skoleslag å gjøre avvik fra gjeldende lover for å drive forsøksvirksomhet (Lov av 8. juli 1954 om forsøk i skolen). Forsøksloven representerte en strategi for fleksibel og dynamisk endring i folkeskolen. Forsøkene skulle være pedagogisk begrunnet og av interesse for skolen, og forsøksvirksomheten ga kommunene muligheter til å prøve ut løsninger for den lokale skolen. Intensjonen til Kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget var at loven om forsøk skulle gi muligheter til å prøve ut om skolereformer og pedagogiske metoder fant støtte i skolehverdagen (Høigård og Ruge 1971). Forsøksarbeidet ble ledet av Forsøksrådet inntil rådet ble avviklet i 1982 og ansvaret for forsøksvirksomheten overført til departementet.

Forsøksvirksomheten bidro i starten til at kommunene ble en slags forsøkslaboratorier for utviklingen av skolen, og flere skolereformer, for eksempel grunnskoleloven av 1969, kan ses på som befestninger av allerede innførte ordninger i henhold til forsøksloven. Forskning på feltet viser at forsøkene blir tilpasset og får innhold og form preget av meningsuniverset i det enkelte lokalsamfunnet de blir gjennomført i (Kvalsund 2004).

Forsøk er fortsatt et hyppig brukt virkemiddel for å prøve ut ulike tiltak i skolen før de eventuelt vedtas. Dette er også intensjonen med forsøk med arbeidslivsfag.

Utformingen av arbeidslivsfaget i spenningsfeltet mellom departement og lokale grunnskoler – analytisk tilnærming

Gjennomføring av forsøk er på den ene siden en strategi for politikktutforming, på den andre siden kan gjennomføring av forsøk ses på som en form for iverksetting av politiske beslutninger. Innenfor tradisjonell iverksettingsteori kan beslutningstakerne påvirke iverksettingen av de politiske beslutningene på ulike måter, enten direkte, indirekte eller uformelt (Sannerstedt 2001:20, Lundquist 1987, kap 3). Direkte styring innebærer at beslutningstakeren forteller iverksetteren hva denne skal gjøre, mens ved indirekte styring påvirker beslutningstakerne forutsetningene for iverksettingen gjennom organisering, tildeling av ressurser, regler for hvordan arbeidet skal gjennomføres og rekruttering av personer som skal iverksette politikken. Uformell styring er derimot når beslutningstakerens oppfatning om hvordan beslutningen bør tolkes eller gjennomføres ikke blir uttrykt i bindende former.

Forsøk med arbeidslivsfag er i liten grad preget av direkte styring. Her er det uklart hvilke aktører som i utgangspunktet har tatt initiativ til beslutningen, selv om departementet formelt har fattet beslutning om gjennomføring av forsøk. Forsøk i skolen medfører imidlertid at beslutningstakeren ikke forteller iverksetteren hva denne skal gjøre, det er iverksetteren, altså forsøksskolene som bestemmer dette. Skolene har altså stor frihet til selv å forme gjennomføringen av forsøket. Likevel er forsøket preget av indirekte styring ved at rammene for gjennomføringen legger en rekke premisser for gjennomføringen. Finansiell støtte, antall undervisningstimer, og bruk av/tilknytning til læreplaner (først sju, seinere åtte utdanningsprogrammer fra videregående skole, deretter egen forsøkslæreplan) legger føringer på hvordan skolene har kunnet forme arbeidslivsfaget som forsøk. Men forsøket kan også være kjennetegnet av uformell styring, det vil si at det eksisterer ulike normer om forsøket som ikke er formelt nedfelt. Et eksempel, som vi skal komme tilbake til, er hvordan ulike skoler har forstått forholdet mellom arbeidslivsfaget og de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Noen skoler har forstått oppdraget slik at elever skal få smakebiter fra alle utdanningsprogrammene, andre har utarbeidet undervisningsopplegg for arbeidslivsfaget i tilknytning til få (2–4) utdanningsprogrammer.

Innenfor iverksettingsteorien er også kontroll av gjennomføringen sentral, altså at beslutningstakeren i ettetid får informasjon om hvordan styringen er fulgt opp. To ulike styringsaspekter er sentrale her: *reliabilitet*, i hvilken grad iverksetteren handler i samsvar med beslutningstakerens styring, og *rasjonalitet*, om iverksetterens handlinger gir de effekter beslutningstakeren håper på. I gjennomføring av forsøk ligger det en aksept fra beslutningstakerens side at gjennomføringen ikke nødvendigvis gir de effekter beslutningstakeren håper på. Det er derfor politikken gjennomføres som forsøk ved enkelte skoler, og ikke i fullskala. Samtidig er det effektene, det vil si rasjonaliteten som er viktig for beslutningstakeren her. Intensjonen er at effektene av forsøket skal være slik at de gir grunnlag for nye beslutninger som får større gyldighetsområde. Reliabiliteten er ikke uviktig i forsøk, men i hvilken grad iverksetteren handler i samsvar med styringen får mindre konsekvenser når styringen er indirekte, uformell og er tidsbegrenset.

Et tradisjonelt syn på iverksetting er at forvaltningen er et instrument for beslutningstakerne til å gjennomføre beslutningene eller politikken. Et motsatt syn, som gjerne er forbundet med sosiologen Michael Lipsky begrep *Street-Level Bureaucracy*, "bakkebyråkratiet" (Lipsky 1980), er at innholdet i politikken blir til på arbeidsplassen, i forvaltningen eller som her, i skolen. Mulighetene for beslutningstakerne til å styre virksomheten ligger først og fremst gjennom å påvirke forutsetningene for virksomheten gjennom indirekte styring. Slik sett kan skolene også forstås som forsøkslaboratorier for staten. Et tredje syn på iverksetting er at det er nettverk av ulike aktører som er avgjørende for politikkkutformingen. Det vil si at politikken iverksettes i et samspill mellom ulike aktører. Aktørene deltar enten på grunn av formell posisjon eller motivert av egne interesser. Aktørene kan være statlige, kommunale eller private, politikere, offentlig ansatte eller representanter for organisasjoner. Aktørene kan ha dels sammenfallende og dels motstridende interesser. Gjennomføring av politikk ses dermed som en form for forhandlingsprosesser der både konfliktløsning og felles problemløsning er vesentlige innslag. Nettverkene er i stadig forandring og fordelingen av autoritet og ansvar kan være uklar. Slike nettverk kan være vanskelig å styre, men likevel ses som effektive løsninger på politiske beslutninger som angår flere skiftende interesser (Sannerstedt 2001, se også Brunsson og Olsen 1990). Iverksetting av arbeidslivsfaget kan involvere en rekke aktører, ikke bare grunnskolene og kommunene som deltar i forsøket, men en rekke eksterne aktører, slik som fylkeskommunen og videregående skoler, lokalt næringsliv og organisasjoner. Med flere aktører involvert i faget, kan utformingen og gjennomføringen bære preg av forhandlingsprosesser mellom aktørene som aktører i nettverk.

Beslutningsprosess og iverksettingsprosess må ses som deler av en politikkkutformingsprosess som inkluderer evaluering og tilbakeføring, slik at politiske beslutninger endres. Det er også formålet med forsøk med arbeidslivsfag. Og denne kartleggingene en ønsket tilbakeføring av informasjon for at beslutningstakerne i neste omgang skal kunne fatte beslutninger som kan forventes å være gjennomførbare i skolen. Det kan være vanskelig å skille mellom beslutningsprosess og iverksettingsprosess. I skolen er det lange tradisjoner for at disse prosessene går hånd i hånd (Hemme 2008).

Vi har over argumentert for at forsøk med arbeidslivsfag i skolen kan ses på som en form for gjennomføring av en politisk beslutning der intensjonen er at gjennomfører skal forme innholdet i beslutningen. Politikken utformes og gjennomføres i skolen, på "bakkenivå". Likevel gjennomføres forsøket innenfor visse ressursmessige rammer, regler og normer for forsøk i skolen. Styringen av forsøket kan karakteriseres som indirekte og uformell. Departementet er opptatt av forsøkets rasjonalitet, om erfaringene med forsøket viser at arbeidslivsfag bidrar til å øke elevenes motivasjon for utdanning og samtidig gir dem grunnleggende ferdigheter. Ikke minst er det viktig å oppsummere de erfaringene som gjøres i gjennomføringen av forsøket lokalt for å spre informasjon som andre kan dra nytte av.

Gjennomføring av forsøk med arbeidslivsfag – sentrale problemstillinger

I kartleggingen av forsøket har vi hatt et todelt fokus. For det første har vi kartlagt skolenes utforming og organisering av faget og erfaringer med disse. For det andre har vi rettet oppmerksomheten mot utbyttet av faget så langt, det vil si elevens og læreres trivsel samt elevenes opplevde læringsutbytte. Hva kan vi så forvente er de sentrale premissene for skolenes gjennomføring av forsøket? I tråd med Lennart Lundquist (1987:43), kan det hevdes at tre vilkår er avgjørende: (1) at de som skal gjennomføre forsøket forstår hva det går ut på, og (2) at de kan og (3) vil gjennomføre det. Hva som skal gjennomføres må være entydig, ressursene som kreves for å gjennomføre forsøket må være tilgjengelig, og de som skal gjennomføre forsøket må ville gjøre det.

På bakgrunn av Lundquists tre vilkår (ibid.), har vi kategorisert problemstillingene vi forfølger i denne kartleggingsrapporten. *For det første* undersøker vi hvordan skolene har forstått oppdraget med gjennomføring av forsøk med arbeidslivsfag. I hvilken grad opplever aktørene i skolene at de har handlingsfrihet til å forme faget? Opplever skolene retningslinjene som klare eller uklare? Hvordan organiseres faget på timeplanen og hva er forholdet mellom arbeidslivsfag og andre fag, for eksempel utdanningsvalg? *For det andre* vil vi utforske i hvilken grad skolene kan gjennomføre forsøket. Vi spør derfor om hva slags ressursbehov aktørene i skolene opplever å ha, og om de har nok ressurser ut fra dette. Sentrale ressurser som kan ha betydning for arbeidslivsfaget er lærerkompetanse, undervisningsrom og -utstyr, samt læremidler. Andre ressurser kan være tid til planlegging av faget og ulike former for ekstern kompetanse, slik som lærekrefter, ekskursjons- og praksismuligheter. Vår *tredje problemstilling* er knyttet til skolenes vilje til gjennomføring. Et nytt skolefag blir ikke til av seg selv. Vi antar at det er viktig at ikke bare lærere og skolens ledelse er opptatt av å drive forsøk med arbeidslivsfag og støtter opp under forsøket, men at skoleeiers støtte også har betydning. Skolene kan ha hatt ulike begrunnelser og forutsetninger for å delta i forsøket. Noen kan ha tatt utgangspunkt i organisasjonens kompetanse og lærekrefter, andre kan ha vært opptatt av behovet for et alternativt fag å tilby elevene. Et tredje alternativ er at skolene har fått invitasjon om deltakelse uten å ha vært forberedt eller spesielt engasjert i praktiske fag. Ulike utgangspunkt for skolenes inngang i forsøket, kan forklare ulikheter i vilje til å gjennomføre forsøket, og kan være spesielt interessante å undersøke med tanke på gjennomføring av forsøket i større skala og eventuelt innføring av et nytt fag i grunnskolen.

Datagrunnlag og metode

Vårt oppdrag har vært å kartlegge forsøket med arbeidslivsfag tidlig i forsøksperioden. Kartleggingsprosjektet startet opp 1. februar 2010, ca tre måneder etter at undervisningen i faget var kommet i gang på skolene. Alle 16 skolene som deltar i forsøket, er omfattet av kartleggingen, og skolene har bidratt i ulik grad med informasjon til kartleggingen.

Vi har benyttet ulike kvalitative og kvantitative forskningsmetoder for å gi en systematisk kartlegging av forsøket med arbeidslivsfag. Vi har gjort bruk av dokumentanalyse, semistrukturerte forskningsintervjuer, observasjon,

spørreskjemaundersøkelser og analyser av elevdata. Datainnsamlingen er gjennomført i tre delvis overlappende faser:

1. Vi startet opp med innsamling av ulike typer dokumentasjon fra skolene. Vi henvendte oss til alle 16 skolene og ba om å få tilsendt skriftlig dokumentasjon om forsøket ved skolen, slik som undervisningsopplegg/lokal læreplan eller annen skriftlig informasjon som var utviklet ved skolen eller i samarbeid med andre skoler/kommunen. Skolene ble ikke bedt om å utarbeide dokumenter på bakgrunn av denne forespørselen, men å sende det som allerede var utarbeidet. Vi ba dernest om informasjon om lærerne som underviste i faget og til sist informasjon om elevene. På grunn av at prosjektet hadde knappe tidsfrister, ba vi om data for elevene på gruppenivå: antall elever som var registrert på 8. trinn fordelt på kjønn, antall elever som var registrert på arbeidslivsfaget fordelt på kjønn, gjennomsnittskarakterer for alle fag ved halvårsvurderingen til jul 2009 og/eller gjennomsnittresultater for nasjonale prøver høsten 2009 for alle elevene på 8. trinn (fordelt på kjønn) og for alle elevene på arbeidslivsfag (fordelt på kjønn). I tillegg ba vi om gjennomsnittlig fravær per 1.1.2010 for alle elevene på 8. trinn (fordelt på kjønn) og for alle elevene på arbeidslivsfag (fordelt på kjønn). Innsamling av dokumentasjon fra skolene foregikk i perioden februar til april 2010. I løpet av mars og april intervjuet vi skoleledere ved forsøksskolene. Vi har intervjuet rektor eller en representant for ledelsen ved 15 av skolene (10 rektorer, 3 rådgivere, 1 inspektør og 1 arbeidslivsfaglærer). Formålet med dokumentanalysen og skolelederintervjuene var å få innblikk i hva som er spesielt for den enkelte skolen i forsøket, og samtidig identifisere generelle trekk fra gjennomføringen.
2. Funnt fra dokumentanalysen og skolelederintervjuene ble fulgt opp i kartleggingens fase to, der vi sendte korte spørreskjema til alle lærerne og elevene på arbeidslivsfag i april 2010. Et sentralt grep i spørreundersøkelsen har vært å inkludere ett sett like spørsmål i spørreskjemaene til lærerne og elevene, slik at de ulike aktørenes svar kan speile hverandre. Flere av spørsmålene er også stilt muntlig til skolelederne. På denne måten ville det være mulig å sammenligne svar både innenfor og mellom skoler og innenfor og mellom ulike aktørgrupper, skoleledere, lærere og elever.
3. I den tredje fasen (april og mai 2010) har vi besøkt fire av forsøksskolene, i fire av kommunene som deltar i forsøket dette første året. Her har vi gjennomført semistrukturerte intervjuer med i alt sju lærere (fire menn og tre kvinner) og 16 elever (åtte gutter og åtte jenter). I intervjuene har vi fulgt opp spørsmål og funn fra spørreundersøkelsen. Disse intervjuene har gitt viktige korrektiver til det øvrige datamaterialet. På flere av skolene har vi også hatt møte med skoleledelsen og arbeidslivsfaggrupper, og vi har fått omvisning i undervisningsrom som blir brukt i arbeidslivsfaget. I tillegg til innsamling av data gjennom dokumenter, intervjuer og spørreskjema, har vi deltatt på to samlinger for deltakere i forsøket for å få innblikk i de sentrale diskusjonene om faget.

Kartleggingen av skolenes utforming og organisering av faget bygger på skriftlige dokumenter fra skolene, skolelederintervjuer, spørreskjema til lærere og lærerintervjuer. Informasjon om lærerne er innhentet gjennom spørreskjema til lærerne og ved

intervjuer med lærere og skoleledere. Informasjon om elevene er samlet inn gjennom spørreskjema til elevene, spørreskjema til lærerne, skolelederintervjuer, dokumentasjon på elevenes resultater i nasjonale prøver/halvårsvurdering og fravær, samt elevintervjuer.

Erfaringene med arbeidslivsfagene belyses med utgangspunkt i to av datakildene. Analysene av elevene og lærernes syn på og holdninger til arbeidslivsfagene er for det første basert på spørreskjemaene til samtlige elever og lærere ved de 16 skolene. Undersøkelsene inneholder spørsmål om elevers og læreres holdninger til arbeidslivsfaget og deres vurdering av disse fagenes betydning for elevenes læringsutbytte og fravær. Spørreskjemaet til lærerne inneholder også spørsmål om organisering av undervisningen og arbeidsmiljøet ved skolene. Lærerne fikk tilsendt skjema i posten. 29 av 45 lærere besvarte spørreundersøkelsen. Elevene fikk utdelt skjemaene i en skoletime og ble bedt om å fylle ut skjemaene og returnere dem i en lukket, blank konvolutt til læreren. Lærerne returnerte elevskjemaene samlet. 293 elever ved 13 skoler besvarte undersøkelsen, noe som for disse skolene gir en høy svarprosent (82 prosent). Det ser ut til at lærerne var flinkere til å få elevene til å svare på skjemaet enn selv å besvare dem. I tillegg til spørreundersøkelsene er lærer- og elevintervjuene benyttet som utdypende datakilder.

Det andre datasettet ble samlet inn som del av dokumentasjon fra skolene i fase 1. Datasettet beskriver forskjeller i læringsutbytte for arbeidslivsfagselevne relativt til resten av elevene ved 10 skoler. For to skoler mottok vi data på elevnivå, noe som tillater grundigere analyser blant annet av spredninger innenfor elevgrupper. De innrapporterte dataene er sprikende og i noen tilfeller mangelfulle. Skolene oppgir forskjellige typer av læringsutbytte (nasjonale prøver, skala fra 1 til 5, poengsum), og mens de fleste skoler rapporterer læringsutbytte for ulike fag separat, er det andre som rapporterer læringsutbytte i form av gjennomsnittskarakterer. Siden de fleste skolene har videreformidlet resultater fra nasjonale prøver for alle elever (både med og uten arbeidslivsfag) har vi måttet justere for dette ved å skille arbeidslivsfagselevne fra den totale elevmassen. Det er også variasjon med hensyn til hvordan målene for læringsutbytte er rapportert. Mens en del skoler har innsendt data som er ufullstendige, har to skoler ikke rapportert data i det hele tatt. Våre analyser sier selvsagt bare noe om de skolene/elevne vi har data for, men resultatene er såpass entydige (se kapittelet om elevers trivsel, interesse og læringsutbytte side 32) at det er rimelig å anta at de også vil være representative for et større utvalg av skoler eller elever med arbeidslivsfag.

Forsøkets oppstart på skolene

Markedsføring og rekruttering av elever

De fem kommunene Bergen, Fjell, Tromsø, Tønsberg og Ullensaker fikk direkte forespørsel fra Utdanningsdirektoratet om å delta i forsøk med arbeidslivsfag våren 2009. Kommunene henvendte seg til aktuelle skoler med ungdomstrinn i deres kommune og spurte om de var interessert i å delta. De 16 skolene som ble med første år er følgende:

- Bergen kommune: Marikollen skole, Rothaugen skole, Rådalslien skole

- Fjell kommune: Fjell ungdomsskule, Ulveset skule, Ågotnes skule
- Tromsø kommune: Grønnåsen skole, Kvaløysletta skole
- Tønsberg kommune: Byskogen skole, Kongseik ungdomsskole, Presterød ungdomsskole, Ringshaug ungdomsskole, Sem skole
- Ullensaker kommune: Allergot ungdomsskole, Nordby ungdomsskole, Vesong ungdomsskole

På det konstituerende møtet 26. juni var representanter fra alle kommunene og skolene til stede. Noen skoler begynte planlegging av forsøket før det konstituerende møtet, mens andre ventet til etter dette. Kommunene måtte søke forsøk innen 1. september, og undervisningen skulle starte etter elevene hadde hatt høstferie, i uke 41. Det innebar at elevene som skulle gå på arbeidslivsfag måtte starte skoleåret med et språkfag, enten fremmedspråk eller fordypning før undervisningen i arbeidslivsfag kom i gang. Kommunene utnevnte en kontaktperson for forsøket, som skulle fungere som støttespiller og koordinator for nettverk i kommunen.

Av skolelederintervjuene går det fram at skolene kom inn i forsøket på litt ulike måter og at de hadde ulike forutsetninger for å gå i gang med forsøket. For eksempel var skolene i Fjell kommune i gang med et prosjekt om praksisnær undervisning på ungdomstrinnet, og Fjell ungdomsskule hadde allerede søkt Utdanningsdirektoratet om forsøk med et praktisk fag som alternativ til fremmedspråk. Gjennom etableringen av et nasjonalt forsøk fikk også de to øvrige skolene med elever på ungdomstrinnet i kommunen anledning til å delta. Flere skoler som ble med i forsøket hadde stort fokus på praktisk undervisning, men det var også skoler som kom med i forsøket og som ikke var spesielt forberedt, verken når det gjaldt lærerkompetanse, utstyr eller ideer til et praktisk alternativt fag på ungdomstrinnet. Noen skoler snudde seg raskt rundt og ordnet timeplan og lærere til faget før sommerferien 2009, andre var mer avventende og prøvde seg forsiktig fram. Ved skolene i Tønsberg var det en del usikkerhet om forsøket tidlig høsten 2009. Det skyldtes at kommunens politikere i Utvalg for barn og unge etterlyste informasjon om saken etter at søknad om forsøk ble sendt til Utdanningsdirektoratet av Avdeling for oppvekst 1. september. Utvalget tok saken opp på et ekstraordinært møte 21. september. Først da fikk skolene kommunens formelle støtte til å gå i gang med forsøket.

Rekruttering av arbeidslivsfaglærere

De fleste lærerne som underviser i arbeidslivsfag ble spurt før sommerferien, mens noen fikk vite at de skulle undervise i faget først da skoleåret startet, og til og med så sent som i oktober 2009. Lærerne har hatt hovedansvaret for utforming av lokal læreplan/undervisningsopplegg, enten alene, i samarbeid med kolleger ved egen skole og/eller i kommunen. 17 av 28 lærere svarte i spørreundersøkelsen at lokal læreplan var blitt utviklet som et samarbeid mellom lærerne på skolen, og 4 av 28 lærere svarte at de hadde utviklet lokal læreplan i samarbeid med lærere på andre skoler. Fem lærer svarte at de ikke brukte noen bestemt læreplan. I intervjuene svarte flere lærere at de har lagt opp tema for og undervisningen i faget etter hvert. Ved noen skoler er også ledelsen involvert i utformingen av lokal læreplan.

Lærerne har fått ulik grad av tid til planlegging. Noen fikk satt av timer til planlegging allerede fra skolestart, for eksempel ved at de kunne benytte timene arbeidslivsfaget skulle få på timeplanen, mens andre underviste i andre fag fram til oppstart av arbeidslivsfaget. De fleste skolene startet opp i begynnelsen av oktober, ca uke 41.

Organisering av arbeidslivsfaget ved forsøksskolene

I dette avsnittet vil vi gi en oversikt over hvordan arbeidslivsfaget har blitt organisert ved de ulike skolene. Vi presenterer skolene gjennom bakgrunnsvariabler slik som skolestørrelse, elevgrunnlag på åttende trinn, elever på arbeidslivsfag og hvilket tilbud skolene gir i arbeidslivsfag. Skolene er presentert alfabetisk etter kommune.

Oversikt over forsøksskolene:

Marikollen skole

Marikollen skole, Bergen kommune, har 317 elever fordelt på åttende, niende og tiende trinn. På åttende trinn er det registrert 92 elever (GSI). 23 elever, det vil si 25 % av elevene på åttende trinn har valgt arbeidslivsfag som alternativ til fremmedspråk eller språklig fordypning.

Skolen gir to alternative undervisningsopplegg i arbeidslivsfag: verksted for bygg- og anleggsteknikk/design og håndverk og verksted for restaurant- og matfag/service og samferdsel. Elevene har valgt gruppe for hele skoleåret. Tilbudet ved Marikollen dekker dermed fire av utdanningsprogrammene i videregående skole: Bygg- og anleggsteknikk, Design og håndverk, Restaurant- og matfag, Service og samferdsel. Undervisningen går over to klokketimer, 120 minutter i en økt. Det tilsvarer to skoletimer på Marikollen skole.

Rothaugen skole

Rothaugen skole i Bergen kommune er en ungdomsskole med i alt 533 elever. På åttende trinn er det 165 elever (GSI). 19 elever har valgt arbeidslivsfag. Det er 12 % av elevene på åttende trinn. Ved Rothaugen skole gis et samlet tilbud til elevene som har valgt arbeidslivsfag, der undervisningsopplegget det første året har omfattet de fleste av de åtte utdanningsprogrammene, etter idrettsskoleprinsippet. Det vil si at elevene arbeider med et tema over seks uker før de bytter til neste tema. Tanken er her at elevene skal få prøve seg innenfor ulike utdanningsprogram uten å spesialisere seg eller velge et spesifikt alternativ fra starten. En intensjon med opplegget på Rothaugen skole er å formidle til elevene at ulike utdanningsprogram bringes sammen i de konkrete produktene de arbeider med.

Undervisningen foregår parallelt med språkfagene, en skoletime to dager hver uke, 2x 45 minutter.

Rådalslien skole

Rådalslien skole i Bergen ble åpnet høsten 2008 og har skoleåret 2009/2010 250 elever på åttende og niende trinn. Neste skoleår vil skolen også ha tiende trinn. Det er 142 elever på åttende trinn. 23 elever, 16 % av elevene på åttende trinn, har valgt arbeidslivsfag. Rådalslien har to faste grupper i arbeidslivsfag: den ene er Bygg- og anleggsteknikk, den andre Restaurant og matfag. Gruppen som har Restaurant og matfag bruker skolekantina, og elevene produserer til kantina og catering. Undervisningen i arbeidslivsfag gis samlet over to skoletimer a 60 minutter.

Fjell ungdomsskule

Fjell ungdomsskule i Fjell kommune har 516 elever skoleåret 2009–2010. Det er 162 elever på 8. trinn og 43 (27 %) av disse elevene har valgt arbeidslivsfag. Elevene i arbeidslivsfag får et tilbud som inkluderer elementer fra tre yrkesfag: Restaurant- og matfag, Bygg- og anleggsteknikk, Design og håndverk. Hvert yrkesfagopplegg går over 12 uker. Lærerne har ansvar for opplegg og gjennomføring for en gruppe i 12 uker. Deretter ruller gruppen. Undervisningen foregår parallelt med språkfagene, i to enkelttimer.

Ulveset skule

Ulveset er en kombinert barne- og ungdomsskole i Fjell kommune med 399 elever (GSI). Skoleåret 2009–2010 er det 73 elever på åttende trinn. 15 elever har valgt arbeidslivsfag. Det utgjør en andel på 21 % av elevene på trinnet. Elevene på arbeidslivsfag utgjør en gruppe som har fått undervisning knyttet til utdanningsprogrammene Design og håndverk, Restaurant og matfag og Naturbruk. Undervisningen legges til en dobbeltime en gang i uka. Elevene får kompensert for den undervisningen de da mister med en studietime og et alternativt opplegg med disse fagene.

Ågotnes skule

Ågotnes skule, Fjell kommune, er en kombinert barne- og ungdomsskole med 230 elever på barnetrinnet og 275 elever på ungdomstrinnet, til sammen 505 elever. Det er 105 elever på åttende trinn, og 24 av disse har valgt arbeidslivsfag, det vil si 23 %. Undervisningen i arbeidslivsfag er knyttet til to utdanningsprogrammer: Design og håndverk og Restaurant og matfag. I tillegg gis et tilbud i Helse- og sosialfag med praksis på et servicesenter i nabolaget for de arbeidslivsfagelevne som ønsker det. Elevene er delt i to grupper som roterer mellom de to utdanningsprogrammene. Undervisningen i arbeidslivsfag er fordelt på to skoledager og lagt til en dobbeltime (2x45 minutter) og en enkelttime (1x45 minutter).

Grønnåsen skole

Grønnåsen skole i Tromsø kommune er en ungdomsskole med 327 elever, hvorav 110 på åttende trinn. 23 elever har valgt arbeidslivsfag, det vil si 21 %. Det er to grupper i arbeidslivsfag og to tematiske inndelinger av undervisningstilbudet, Restaurant og

matfag/Service og samferdsel og Design og håndverk/Bygg- og anleggsteknikk. Elevene er en periode på hver gruppe. Undervisningen går over to enkeltøkter a 70 minutter, to dager i uka, parallelt med språkundervisning.

Kvaløysletta skole

Kvaløysletta skole ligger også i Tromsø kommune. Skolen har 356 elever fordelt på åttende, niende og tiende trinn. Av disse går 115 på åttende trinn, og 43 har valgt arbeidslivsfag. Andelen elever på arbeidslivsfag er 37 %. Elevene er fordelt på tre grupper som alternerer mellom tre tema på arbeidslivsfag, 12 uker på hvert tema. Temaene er Restaurant- og matfag, Design og håndverk og Bygg- og anleggsteknikk. Elevene har en økt a 67,5 minutter med arbeidslivsfag per uke. I tillegg bruker elevene en ettermiddag/kveld etter endt 12-ukersperiode til arrangement for foreldre, der elevene blant annet selger produkter som de har laget i arbeidslivsfaget.

Byskogen skole

Byskogen er en kombinert barne- og ungdomsskole i Tønsberg kommune. Det er 423 elever ved skolen skoleåret 2009–2010. Det er 214 elever på ungdomstrinnet og av disse er 63 elever på åttende trinn. Det er 13 elever på arbeidslivsfag, det vil si 21 %. Det er en gruppe i arbeidslivsfag. Skolen har ikke rapportert hvilke utdanningsprogram som inngår i undervisningen på faget og hvordan faget er organisert på timeplanen.

Kongseik ungdomsskole

Kongseik ungdomsskole i Tønsberg har 287 elever. Det er 91 elever på åttende trinn, og 37 (41 %) har valgt arbeidslivsfag. Elevene går i faste grupper rettet mot ulike utdanningsprogrammer. Omsorg/tjeneste tar opp i seg elementer fra Helse- og sosialfag og Restaurant og matfag. Mekanikk i småbiler bygger på Bygg- og anleggsteknikk, Teknikk og industriell produksjon, Elektrofag og Service og samferdsel. Den tredje gruppa, Service/tjeneste IKT retter seg mot Service og samferdsel, Elektrofag og Design og håndverk. Elevene har 2x45 minutter arbeidslivsfag i uka. Disse timene er lagt til ytterkant av to skoledager. Dermed er det muligheter til å undervise dobbelttimer i arbeidslivsfag.

Presterød ungdomsskole

Presterød ungdomsskole, Tønsberg kommune, har 440 elever. På åttende trinn er det 146 elever og av disse er det 18 elever på arbeidslivsfag, det vil si 12 % av elevene på trinnet. Arbeidslivsfagelevne er samlet i en gruppe og alle de åtte yrkesfaglige utdanningsprogrammene er inkludert i undervisningsopplegget. Skolen justerte timeplanen etter nyttår og la språktimene til to sistetimer, slik at det var mulig å gi undervisning i arbeidslivsfaget i en dobbelttime, på slutten av skoledagen.

Ringshaug ungdomsskole

Ringshaug ungdomsskole i Tønsberg har 244 elever. Det er 89 elever på åttende trinn, og 11 (12 %) har valgt arbeidslivsfag. Skolen har én gruppe i arbeidslivsfag.

Undervisningen har vært lagt opp i fire perioder med utgangspunkt i utdanningsprogrammene Bygg- og anleggsteknikk, Restaurant- og matfag, Teknikk og industriell produksjon samt Naturbruk. Undervisningen gis samlet i 4 x 30 minutter med lunsjpause etter 60 minutter. Elevene må da ta igjen 60 minutter av andre fag samlet med felles lærer neste dag.

Sem skole

Sem skole i Tønsberg kommune er en barne- og ungdomsskole med til sammen 404 elever, hvorav 162 av elevene går på ungdomstrinnet. På åttende trinn er det 58 elever, og 28 (48 %) har valgt arbeidslivsfag. Arbeidslivsfagelevne har kunnet velge mellom to alternative arbeidslivsfaggrupper; gruppe 1 har undervisning knyttet til Elektrofag, Bygg- og anleggsteknikk, Teknikk og industriell produksjon, mens gruppe 2 er knyttet til Helse- og sosialfag, Design og håndverk, Service og samferdsel samt Restaurant og matfag. Det er 16 gutter som har valgt gruppe 1 og 12 jenter som har valgt gruppe 2. Undervisningen er lagt parallelt med undervisningen i fremmespråk/språklig fordypning, slik at elevene har en skoletime mandager og to skoletimer annenhver onsdag. Elevene avspaserer så en time onsdagen etter.

Allergot ungdomsskole

Allergot ungdomsskole, Ullensaker kommune, har 386 elever, og 139 av dem går på åttende trinn. Det er 37 (27 %) elever på arbeidslivsfag, fordelt på tre faste grupper. Elevene har valgt gruppe og fordypning ut fra tre på forhånd gitte alternativer: Design og håndverk, Bygg- og anleggsteknikk og Restaurant og matfag. I tillegg inngår Service og samferdsel i alle tre gruppene. Undervisningen gis parallelt med fremmedspråk/språklig fordypning, 2 x 60 minutter per uke.

Nordby ungdomsskole

Nordby ungdomsskole i Ullensaker kommune har 370 elever, og av disse går 132 på åttende trinn. 33 av elevene på trinnet har valgt arbeidslivsfag (25 %). Det er to faste grupper i arbeidslivsfag. Den ene er knyttet opp mot Bygg- og anleggsteknikk og elektrofag, mens den andre er rettet mot Design og håndverk og Restaurant og matfag. Elevene har dobbelttime i arbeidslivsfag, 2 x 60 minutter. En av skoletimene går parallelt med fremmedspråk/språklig fordypning, mens den andre går samtidig med ulike fag avhengig av klasse. Det innebærer at elevene mister en time i et annet fag. Dette blir kompensert med en studietime for elevene parallelt med den andre timen i fremmedspråk/språklig fordypning.

Vesong ungdomsskole

Det er 318 elever på Vesong ungdomsskole som også ligger i Ullensaker kommune. På åttende trinn er det 102 elever, der 29 har valgt arbeidslivsfag. Det utgjør 28 % av elevene på trinnet. Det er to faste grupper i arbeidslivsfag organisert etter elevenes interesser. Den ene gruppen kalles "Byggeplassen". Her får elevene fordypning i utdanningsprogrammene Bygg- og anleggsteknikk og Elektrofag. "Møteplassen" er

navnet på den andre gruppen. Undervisningen her er knyttet til Design og håndverk, Helse- og sosialfag samt Restaurant- og matfag. Elevene har tre skoletimer (à 45 minutter) arbeidslivsfag i uka. Undervisningen er samlet på en dag og deles mot matematikk og kroppsøving i stedet for å dele direkte mot språk, der de tre undervisningstimene er spredt på timeplanen.

Andel elever på arbeidslivsfag

Tabell 1 viser elevtallet fordelt på kjønn og arbeidslivsfag ved de 16 skolene som deltar i forsøket skoleåret 2009–2010 og elevtallet fordelt på kjønn og arbeidslivsfag. I gjennomsnitt deltar omtrent hver fjerde elev på arbeidslivsfagene. Det er imidlertid klare forskjeller mellom skolene – forskjeller som både avspeiler skolenes tilbud og elevenes etterspørsel etter arbeidslivsfag. Rothaugen skole danner det ene ytterpunkt med cirka 12 prosent arbeidslivsfagselever. Sem skole danner det andre ytterpunktet med nær halvparten arbeidslivsfagselever. Arbeidslivsfagene er mer populære blant guttene. 64 prosent av alle elever med arbeidsfag er gutter. Ikke på noen av skolene finner vi et flertall av jenter blant arbeidslivsfagelevne. Uten at det fremgår av tabellen, viser en frekvensfordeling at omtrent 90 av 100 elever oppgir å være etniske nordmenn, av de ti resterende har omtrent åtte ikke-vestlig bakgrunn

Tabell 1. Skoler med arbeidslivsfag: Elevantall og kjønnsfordeling

Skole	Elever	Gutter	Jenter	AF	Gutter	Jenter
Rothaugen	165	87	78	19	13	6
Rådalslien	142	61	81	23	13	10
Marikollen	92	46	46	23	14	9
Ågotnes	105	55	50	24	14	10
Ulveset	73	33	40	15	10	5
Fjell	162	84	78	42	33	9
Kvaløysletta	115	52	63	43	23	20
Grønnåsen	110	55	55	23	14	9
Byskogen	63	34	29	13		
Sem	58	35	23	28	16	12
Kongseik	91	40	51	37	19	18
Presterød	146	72	74	18	11	7
Ringshaug	89	50	39	11	7	4
Vesong	102	62	40	29	22	7
Allergot	139	64	75	37	26	11
Nordby	132	76	56	33	23	10
Total snitt	112	57	55	26	17	10

Utdanningsprogrammer i arbeidslivsfaget

Tabell 2 gir en oversikt over hvilke utdanningsprogrammer som er inkludert i arbeidslivsfaget ved 15 av skolene. (Romertall skiller grupper på hver enkelt skole.)

Ved de 15 skolene som har rapportert antall grupper i arbeidslivsfag, er det i alt 30 arbeidslivsfaggrupper. Fire skoler (Rothaugen, Ulveset, Presterød og Ringshaug) har en gruppe i arbeidslivsfag. Sju skoler har to arbeidslivsfaggrupper. Ved fem av skolene (Marikollen, Rådalslien, Sem, Nordby og Vesong) er det faste grupper, ved de to siste (Ågotnes og Grønnåsen) roterer gruppene mellom de ulike temaene/utdanningsprogrammene. Fire skoler (Fjell, Kvaløysletta, Kongseik og Allergot) har alle tre arbeidslivsfaggrupper. Her er det faste grupper ved tre skoler, mens ved Kvaløysletta roterer gruppene mellom tre tema/utdanningsprogrammer.

Tabell 2 Utdanningsprogrammer og gruppefordeling på 15 skoler

Skole	Bygg- og anleggsgfag	Design og håndverk	Elektrofag	Helse- og sosialfag	Naturbruk	Restaurant- og matfag	Service og samferdsel	Teknikk og industriell produksjon	Antall grupper	Faste grupper
Marikollen	I	I				II	II		2	Ja
Rothaugen	I	I	I	I		I		I	1	
Rådalslien	I					II			2	Ja
Fjell	I	II				III			3	Nei
Ulveset		I			I	I			1	
Ågotnes		I		I/II ⁵		II			2	Nei
Grønnåsen	I	I		II		II	II		2	Nei
Kvaløysletta	III	II				I			3	Nei
Kongseik	II	III	II	I	III	I	I	II	3	Ja
Presterød	I	I	I	I	I	I	I	I	1	
Ringshaug	I				I	I		I	1	
Sem	I	II	I	II		II	II	I	2	Ja
Allergot	II	I				III	I/II/III	I?	3	Ja
Nordby	I	II	I			II			2	Ja
Vesong	I	II	I	II		II			2	Ja
Antall grupper	13	14	6	8	4	15	8	6	30	

Restaurant- og matfag er representert ved alle 15 skolene, og 13 skoler har Bygg- og anleggsteknikk. Samme antall skoler har også Design og håndverk som del av tilbudet i arbeidslivsfag. Helse- og sosialfag er inkludert i faget ved sju skoler, Elektrofag og Service og samferdsel seks skoler. Fem skoler har oppgitt at Teknikk og industriell produksjon er med, og fire skoler rapporterte at Naturbruk var del av tilbudet i arbeidslivsfag. At antallet skoler som har Naturbruk med i arbeidslivsfag er så lavt, kan skyldes at faget først ble utvidet til å gjelde Naturbruk i januar 2010.⁶

⁵ Praksis på servicehjem for arbeidslivsfagelever er frivillig i begge gruppene.

⁶ Jf Brev fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsdirektoratet 25.1.2010: Forsøk med nytt fag på ungdomstrinnet - Utvidelse av forsøket til også å gjelde utdanningsprogram for naturbruk

Retningslinjer og gjennomføring av forsøk med arbeidslivsfaget

Hvordan har skolene fortolket retningslinjene for forsøket? Hvordan faget er markedsført for elevene på åttende trinn og hva skolene har vektlagt i lokale læreplaner og undervisningsopplegg, er viktige indikasjoner på skolenes forståelse av retningslinjene. I tillegg til organiseringen av undervisningen er dette uttrykk for hva skolene synes er viktig å prøve ut i forsøket på egen skole. Dette avsnittet omhandler skolenes arbeid med og erfaringer fra utformingen av faget på egen skole.

Kunnskapsdepartementets intensjon med forsøk med arbeidslivsfag var å prøve ut et nytt fag som skulle bygge på videregående skoles læreplaner. Dette var alle skolene som deltok i kartleggingen innforstått med. Skoleeier søkte om forsøk på vegne av skolene, og måtte legge inn visse forutsetninger for at Utdanningsdirektoratet skulle innvilge forsøksøknadene (se Utdanningsdirektoratet: Mal – forsøksøknad, sentralt initiert forsøk – nytt fag på ungdomstrinnet). Det var likevel rom for ulike tolkninger av hvordan forsøket kunne gjennomføres. Det er gjerne også intensjonen med forsøk: å prøve ut nye og ulike ordninger. Retningslinjene for gjennomføringen av arbeidslivsfaget ble delvis oppfattet som tvetydige. Faget skulle tilbys alle, men finansieringen av elevgruppene var knyttet til et minstetall elever per gruppe – og faget skulle tilbys alle, samtidig som det fremgikk at elevene burde velge fremmedspråk dersom de hadde forutsetningene for å gjennomføre faget. Et annet forhold er at selv om de politiske signalene på den ene siden var at elevene burde lære seg et nytt fremmedspråk, så skulle arbeidslivsfaget ha like høy status som språkfagene.

Markedsføring av arbeidslivsfaget og rekruttering av elever

Skolene har rekruttert elever til faget på ulike måter: den første informasjonen til elever som begynte på 8. trinn høsten 2009 har blitt gitt på ulike tidspunkt, enten på våren eller høsten 2009. Noen skoler gikk ut med mer eller mindre ferdig opplegg, andre oppga ulike valgmuligheter på faget og noen skoler ba elevene krysse av for hvilke utdanningsprogram/yrker de var interessert i. Men det var også skoler som ga elevene mulighet til å velge arbeidslivsfag uten at det var spesifisert hva faget skulle inneholde. I følge skolelederne var søkingen til arbeidslivsfaget avhengig av hvordan skolen markedsførte faget på forhånd. Skolene har forholdt seg ulikt til dette. Inntrykket er at alle skolene har vært bevisst på hvordan de markedsførte/informerte om faget til elever og foreldre. Noen gikk tidlig ut, allerede våren 2009, mens andre ventet til ut på høsten og har villet prøve ut faget på en mindre gruppe før det eventuelt var aktuelt med en mer aktiv markedsføring. Noen har vært opptatt av at de formelle sidene ved forsøket skulle være avklart før de gikk i gang, mens andre var opptatt av at det var viktig å være godt forberedt og tidlig ute selv om de formelle sidene ikke var helt på plass. Et annet aspekt som har hatt betydning for markedsføringen, var tilgangen på lærere som både ønsket og hadde kompetanse til å undervise i faget. Dessuten har rektorene oppfattet signalene om hvilke elever som utgjorde målgruppen for faget litt forskjellig. Noen har

vektlagt at dette skulle være et tilbud til alle på linje med språkfagene, mens andre har vært opptatt av at fremmedspråk skal velges dersom elevene har forutsetninger for å mestre språk. Ved noen skoler har ledelsen vært svært opptatt av *hvem* faget skal nå, først og fremst elever som ikke vil oppleve mestring i et nytt språkfag og elever der språklig fordypning synes å være et "bortvalg" fra fremmedspråk. Men det er også skoleledere som har vært opptatt av at alle som vil skal få prøve seg. Dette er begrunnet med at faget ikke fratår elevene muligheter til studieforberedende utdanningsprogram i videregående skole.

Lokale læreplaner og undervisningsopplegg

Undervisningsoppleggene skulle formes lokalt på skolene og i kommunene parallelt med at den nasjonale læreplangruppa utarbeidet en forsøkslæreplan og vurderingskriterier. Faget skulle ikke være det samme som faget utdanningsvalg, samarbeid med videregående skole og fylkeskommune og lokalt næringsliv ble oppmuntret. Dette har det vært mulig å gjennomføre på ulike måter. De største utfordringene i starten synes å ha vært at lærerne måtte bruke mye tid på å sette seg inn i læreplanene til de ulike yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Tiden til forberedelser var kort og de fleste skolene hadde allerede lagt timeplanen for fremmedspråk og språklig fordypning, og måtte tilpasse det nye faget til dette og den lærerkompetansen som var tilgjengelig. Det er etablert systematisk samarbeid i alle kommuner med større og mindre aktivitet i månedene etter at forsøket ble igangsatt. Det er etablert prosjektgrupper-/nettverk i alle kommunene. Her er det representanter for skoleledelsen ved forsøksskolene, skoleeier og i noen kommuner også lærere. Prosjektkoordinator er en ansatt i kommunens administrasjon, bortsett fra i Tønsberg, der en rådgiver ved en av forsøksskolene har fått denne oppgaven. Det har også vært arrangert samlinger for lærerne i arbeidslivsfag i alle kommunene. 10 av 29 lærere, det vil si at vel en tredjedel er svært fornøyd eller fornøyd med samarbeidet med lærere på andre skoler, 15 er litt eller ganske fornøyd, en er ikke fornøyd, og tre har svart at det ikke er aktuelt å samarbeide med lærere på andre skoler.

En viktig føring for utformingen av arbeidslivsfaget var at det skulle kunne skilles klart fra faget utdanningsvalg. Alle skolelederne vi har intervjuet var klar over dette. Hovedskillet slik de fleste skolelederne så det, var at utdanningsvalg er et fag for alle, som skal gi elevene et overblikk, mens arbeidslivsfag skal gi innblikk og praksis i spesifikke yrkesrettede utdanningsprogram. I tillegg bemerket noen skoleledere at det er en viktig forskjell at elevene skal få karaktervurdering i arbeidslivsfag. Flere skoleledere la i intervjuene vekt på at de kunne gjøre nytte av erfaringer med innføringen av utdanningsvalg når de gikk i gang med planleggingen av arbeidslivsfaget. Dette gjaldt først og fremst etablering av kontakt og samarbeid mellom skolene med ungdomstrinn i kommunen, kontakt med videregående skole og med arbeidslivet.

I retningslinjene fra Utdanningsdirektoratet lå det også inne forventninger om at kommunene skulle samarbeide med fylkeskommunen og videregående skole om faget, og i søknad om forsøk måtte kommunene gjøre rede for hvordan dette samarbeidet var tenkt gjennomført. I kartleggingen har vi spurt skolelederne om det har vært etablert samarbeid med fylkeskommunen og videregående skole om planleggingen av faget. Alle kommunene har etablert kontakt/samarbeid med videregående skole. I Tønsberg, Fjell

og Ullensaker har skoleledere og kommunen vært opptatt av å etablere samarbeid om arbeidslivsfaget på systemnivå, mellom skoleeier og videregående skole/fylkeskommunen, spesielt med tanke på utveksling av lærere, bruk av elever fra videregående skole i deler av undervisningen på arbeidslivsfag elever, hospitering på videregående for arbeidsfagelever på niende og tiende trinn. I Tromsø har kommunen innhentet informasjon fra videregående om deres ønsker og forventninger til hva arbeidslivsfaget kan bidra med og det er foreløpig etablert samarbeid om ett konkret opplegg ved en av skolene. I Bergen synes kommunen å være mer avventende til konkret samarbeid, men fylkeskommunen er representert i kommunal prosjektgruppe. Noen skoleledere var skeptiske til overforbruk av videregående skole ettersom det var etablert opplegg der for faget utdanningsvalg. Det kan for eksempel henge sammen med hvor mange videregående skoler med yrkesfaglige utdanningsprogram som er aktuelle å samarbeide med, og antallet arbeidslivsfagelever i kommunen. I spørreskjemaundersøkelsen til lærerne spurte vi dem om samarbeid med videregående skole. Halvparten av lærerne (15 av 29) svarte at samarbeid eller kontakt med videregående skoler ikke var aktuelt. Sju lærere var svært fornøyd eller fornøyd, mens fire ikke var særlig fornøyd.

I noen kommuner var det også etablert samarbeid med det lokale næringslivet. I Tønsberg kommune arbeides det med å få etablert et samarbeid med NIS, Næringsliv i skolen (NHO) på systemnivå. En rekke av forsøksskolene har etablert direkte kontakt med bedrifter/arbeidsplasser. Det er etablert engangsavtaler om arbeidspraksis etablert for konkrete prosjekter, slik som overtakelse av SFO en ettermiddag, arrangement i barnehage, og praksis for arbeidsfagelever på kommunalt aktivitetssenter. Mange av skolene hadde allerede etablert kontakt med bedrifter via faget utdanningsvalg eller andre fag i skolen. Der var gjerne målet å videreutvikle samarbeidet med disse kontaktene, spesielt for 9. og 10. trinn i arbeidslivsfag. Også når det gjaldt samarbeid med bedrifter var noen skoleledere forbeholdne, blant annet fordi de ikke ville konkurrere om begrenset tilgang til næringslivet med videregående skole som trengte praksis- og lærlingeplasser. Det ble understreket at det var viktig at arbeidslivsfaget skulle kunne gjennomføres på skolen. I lærerundersøkelsen svarte også 15 av 29 lærere at samarbeid/kontakt med lokalt næringsliv ikke var aktuelt. Tre lærere svarte at de var svært fornøyd eller fornøyd med samarbeidet med det lokale næringslivet, mens fem ikke var særlig fornøyd. Hovedtendensen synes å være at samarbeid med næringslivet ville være interessant, men først og fremst for niende og tiende trinn i arbeidslivsfag, for da skal elevene få fordype seg mer i ett eller få emner.

I flere av kommunene ble det arbeidet med lokale læreplaner. Inntrykket er at prosjektgruppene i kommunene først og fremst arbeidet systemrettet, ved å etablere samarbeidsavtaler med fylkeskommunen og videregående skole og finne en overordnet plan for de tre årene elevene skal ha arbeidslivsfag. Flere skoler hadde også utarbeidet en lokal læreplan enten som et samarbeid internt på skolen eller som et samarbeid med lærere på andre skoler. 28 lærere har svart på spørsmål om lokal læreplan. 17 har svart at det er utarbeidet en lokal læreplan som et samarbeid mellom lærerne på skolen, mens fire har svart at en lokal læreplan er utviklet som et samarbeid med lærere på andre skoler. Fem lærere svarte at de ikke bruker noen bestemte læreplaner. I intervjuene med lærere går det fram at undervisningsopplegget gjerne har blitt endret og blitt til

underveis – som resultat av at dette er et nytt fag og ikke alle ideer fungerer like bra. Hovedinntrykket er at det først og fremst er lærerne som har utformet arbeidslivsfaget på skolene. Ved skolene vi har besøkt var det flere lærere som sa at de hadde lagt opp undervisningen delvis ut fra elevenes ønsker og forventninger til faget.

Lærerne har utvekslet ideer på lokale og nasjonale samlinger. I Tønsberg kommune er det blitt etablert et forum for arbeidslivsfaglærerne på deres felles læringsplattform *Fronter*. Lærerne er stort sett svært positive til slike ideutvekslinger, men noen kommenterer også at oppleggene ikke alltid lar seg overføre til andre elevgrupper.

Retningslinjene for forsøket er ikke spesifikke når det gjelder undervisningsformer, bortsett fra at faget skal være et praktisk fag. Lærerundersøkelsen viser også at praktisk arbeid er den viktigste arbeidsmetoden. Over halvparten av lærerne lager først og fremst periodevise undervisningsopplegg. Prosjektarbeid er i mindre grad brukt som læringsmetode. Elevene jobber i grupper eller to og to, men også aleine. Samtale mellom lærer og elev er viktig, tavleundervisning brukes sjeldent.

Organisering av utdanningsprogram og gruppeinndeling

Av presentasjonen foran (se også tabell 2 side 23) går det fram at skolene har valgt ulike måter å dele inn gruppene på. Noen skoler har bare en gruppe i arbeidslivsfag, mens andre har to eller tre grupper med ulike tema. Noen skoler inkluderer alle åtte yrkesfaglige utdanningsprogrammer, mens andre har valgt ut et mindretall. Denne variasjonen i organiseringen av utdanningsprogram og gruppeinndeling ses på som resultat av skolenes forståelse av retningslinjene for faget. Ved noen skoler har elevene valgt blant ulike fagretninger innenfor arbeidslivsfaget, mens ved andre skoler er det skolens ledelse som har satt sammen elevgruppene. Skolelederne vurderer den optimale gruppestørrelse til å være på ca 15 elever, mens lærerne gjerne ønsker mindre grupper. Lærerne vi har intervjuet begrunner det med at det i mange grupper også er krevende elever. En fjerdedel av lærerne svarer at de må bruke mye tid på å få ro i klassen.

I intervjuene med skoleledere og lærere ble det trukket fram en rekke utfordringer knyttet til gruppeinndelingen, som kan ha sammenheng med hvordan faget er organisert på den enkelte skolen. Sammensetningen av elever er viktig. Ved noen skoler der elevene har valgt grupper ut fra interesse, har det blitt rene jente- og guttegrupper eller det har blitt slik at elever med atferdsproblemer eller elevene som trenger ekstra støtte har kommet på samme gruppe og det har blitt svært tungt å undervise. Arbeidsfaglærere er opptatt av hvordan elevgruppens sammensetning er avgjørende for undervisningen. Det er elever som faget fungerer veldig bra for, men faget blir også valgt av elever som ikke er interessert i noen undervisning. Ved de skolene der elevgruppene roterer mellom tema/utdanningsprogram eller undervisningen er organisert i temabolker knyttet til ulike utdanningsprogram, erfarer lærerne at tema/utdanningsprogram har betydning for engasjementet til elevene. De jobber best med det de er interessert i.

I retningslinjene for arbeidslivsfaget er timetallet 227 årstimer over 3 år, samme omfang som for fremmedspråk og norsk/samisk/engelsk fordypning. Det innebærer at de fleste skolene kjører faget parallelt med fremmedspråk/fordypning norsk/engelsk. I praksis har elevene alt fra 67,5 minutter til 140 minutter arbeidslivsfagsundervisning i

uka. Skolene opplever at det er vanskelig å tilpasse arbeidslivsfaget til timeplanen for språkfagene. Mest vanlig synes undervisning i 2 x 45 minutter, samlet eller fordelt på to dager. De fleste skolene prøver å samle undervisningen i arbeidslivsfaget til doble timer som legges i forbindelse med storfriminutt eller ytterkant av skoledag. Ved bruk av doble eller tredoble skoletimer i arbeidslivsfaget, får elevene igjen undervisning i fagene resten av trinnet har mens arbeidslivsfagundervisningen foregår når de andre har språkundervisning, eller hvis undervisningen går ut over skoledagen, får elevene denne tiden igjen som "avspasering".

Holdningen er at det er vanskelig å gjennomføre praktisk undervisning i en enkelt skoletime og at dobbelttimer er en forutsetning for at faget kan fungere. Selv om elevene i teorien ikke skal miste undervisning i andre fag, kan det by på utfordringer å tilby en god undervisning i de fagene arbeidslivsfaget kolliderer med. Flere skoler har såkalte studietimer, der arbeidsfagelevnene arbeider med faget de ikke får undervisning i sammen med klassen sin. Dersom elevene kommer fra ulike klasser kan være at de arbeider med ulike fag, noe som kan vanskeliggjøre tilgangen på kvalifiserte lærere. Men andre lærere erfarer at denne ordningen fungerer positivt fordi elevene i arbeidslivsklassen får et spesielt godt forhold når de har studietime og tar igjen andre fag sammen. Språklærerne er ifølge skolelederne ikke interessert i doble språktimer, da det blir sett på som lite pedagogisk gunstig for språklæringen til elevene. Språklærerne ønsker heller ikke språktimer på slutten av skoledagen. Ved skoler der mange elever har lang skolevei og er avhengig av skoleskyss, kan det også by på problemer med arbeidslivsfagundervisning etter vanlig skoletid. Selv om skolene har vært mer eller mindre fornøyd med timeplanløsningen for arbeidslivsfaget dette skoleåret, er holdningen at dette vil bli et større problem når flere trinn skal få undervisning i arbeidslivsfag.

Ressurser til gjennomføring av forsøket

I hvilken grad har skolene ressurser til å gjennomføre forsøket? Hvilke eksterne og interne ressurser har skolene? Hvordan bruker skolene økonomiske bevilgninger tildelt i forbindelse med forsøket? Vi har sett nærmere på noen sentrale ressurser i arbeidslivsfaget: lærer- og undervisningskompetanse, lokaler, læremidler og utstyr. Dette er skoleinterne forhold som kan betraktes som ressursmessige betingelser for at skolene kan gjennomføre forsøket.

Lærerkompetanse

Hvilke kvalifikasjoner har lærerne på arbeidslivsfag og hva underviser de i? Skolene har rekruttert lærere fra eget personale til arbeidslivsfaget. De fleste skolelederne opplevde at de hadde kort tid til å finne kvalifiserte lærere. Hovedinntrykket fra skolelederintervjuene er at det ofte var kunst- og håndverkslærere og lærere i mat- og helse som ble spurt og at disse utgjør hovedtyngden blant arbeidsfaglærerne. Men det er også flere lærere som har kompetanse av ulik art innenfor et yrkesfag.

Vi har i kartleggingen av forsøksskolene registrert 45 lærere i arbeidslivsfag, 26 kvinner og 19 menn. Det vil si at 58 % er kvinner og 42 % menn. Det var 29 lærere (64

%) som svarte på spørreskjemaundersøkelsen. Beskrivelsen av arbeidslivsfaglærerne er hovedsakelig basert på denne undersøkelsen. Lærerne har alt fra 0 til 33 års lærererfaring, halvparten har arbeidet under 10 år i skolen, den andre halvparten over 10 år. Av 29 lærere har:

9 faglærerutdanning

2 har yrkesfaglærerutdanning

11 har fagbrev/-mesterbrev/annen yrkesfaglig utdanning

3 har lektorkompetanse

13 er adjunkter (noen med tilleggsutdanning) og

5 er allmennlærere

Fire av 10 arbeidslivsfaglærere er faglærere eller yrkesfaglærere og fire av 10 har en form for yrkesfaglig bakgrunn, i tillegg til de to yrkesfaglærerne. Det er et visst overlapp i lærernes kvalifikasjoner: mange av adjunktene har tilleggsutdanning eller bakgrunn fra andre yrker.

Tabell 3 gir en oversikt over hvilke utdanningsprogram lærerne underviser i.

Tabell 3. Lærere og utdanningsprogram

Utdanningsprogram	Antall lærere (N = 29)
Bygg og anleggsteknikk	15
Restaurant og matfag	14
Design og håndverk	13
Elektrofag	7
Helse- og sosialfag	5
Service og samferdsel	3
Teknikk og industriell produksjon	3
Naturbruk	2

Tre av utdanningsprogrammene fra videregående skole dominerer også med hensyn til tema for lærernes undervisning, jf. de tre dominerende utdanningsprogram på arbeidslivsfaget som helhet: Restaurant og matfag, Bygg- og anleggsteknikk og Design og håndverk. Det synes å være en sammenheng mellom lærerkompetanse og hvilke utdanningsprogrammer som blir mest vektlagt i arbeidslivsfaget som helhet, altså at det er mange lærere med kompetanse i Mat og helse og Kunst og håndverk. Kvalifiserte lærere er viktig for arbeidslivsfaget, ifølge skolelederne. Skolelederne ved de skolene som har lærere med yrkesfaglig kompetanse, opplever at det er en styrke for arbeidslivsfaget.

Flere av skolene er usikre på om de klarer å dekke behovet for lærere framover, av flere årsaker. Dersom undervisningstilbudet skal utvides med innslag fra flere utdanningsprogram, kan det være vanskelig å få tak i spesifikk kompetanse. Ved noen skoler er alle faglærerne allerede utnyttet maksimalt, og det kan bli vanskelig å rekruttere lærere både fra eget personale og utenfra.

Skolelederne er opptatt av at man må tenke arbeidslivsfagskompetanse ved framtidig rekruttering. Samtidig ser skolelederne muligheter for å bruke lærerkrefter fra videregående skole. Både lærere og elever fra videregående skole kan brukes som lærere i konkrete emner. I tillegg ønsker skolelederne å trekke inn fagutdannede, eksterne lærerkrefter i spesifikke prosjekter/deler av undervisningen. Arbeidsfaglærere uttrykker at yrkesfaglig utdanning er svært relevant kompetanse for å undervise i faget. Det gjelder både lærere som har denne kompetansen selv og lærere som ikke har det.

Kartleggingen har også vist at flere skoler har knyttet til seg fagpersoner (for eksempel snekker) i arbeidslivsfagundervisningen. Dessuten arbeides det i flere kommuner med å få til avtaler med videregående skole om tilgang til undervisning på timebasis, eventuelt også at elever i videregående skole kan undervise arbeidslivsfagelever i konkrete oppgaver innenfor enkelte utdanningsprogrammer. Det er også aktuelt med videre opplæring av lærerne, enten ved kursing eller ulike former for samarbeid med videregående skole.

Undervisningslokaler

Egnede undervisningslokaler er også en viktig ressursfaktor for gjennomføring av forsøk med arbeidslivsfag. Kartleggingen viser at arbeidslivsfagsundervisningen i stor grad foregår i skolenes spesialrom: i ulike formingssaler, skolekjøkken og kantine, men også at vanlige klasserom og grupperom benyttes i undervisningen. Undervisning i vanlige klasserom er en utfordring dersom utstyr og undervisningsmaterieell må hentes fra andre rom og undervisningsrommet er lite anvendelig for ulike typer verkstedarbeid. Selv om undervisningen i stor grad foregår i spesialrom, vurderes gode lokaler å være et knapt gode ved de fleste skolene, ikke minst for framtidige år når flere trinn skal få undervisning i faget. I lærerundersøkelsen svarer 12 av 29 lærere (godt under halvparten) at de er fornøyd eller svært fornøyd med skolebygget generelt. Litt flere, 14 lærere, er fornøyd med tilgangen på undervisningsrom i arbeidslivsfag. Vel en tredjedel av lærerne, 11, er litt eller ikke særlig fornøyd med tilgangen på undervisningsrom. Når det gjelder kvaliteten på undervisningsrommene er bare 12 lærere fornøyd eller svært fornøyd, 12 er litt eller ganske fornøyd, mens 4 ikke er særlig fornøyd med kvaliteten på undervisningsrommene til arbeidslivsfaget. Inntrykket er at arbeidsfaglærerne er mest fornøyd med undervisningslokalene der de kan benytte spesialrom i undervisningen. Rådalslien skole i Bergen er eksempel på en helt ny skole med svært gode spesialrom. Her brukes skolens kantine til undervisningen for gruppa som har Restaurant- og matfag. Mest fornøyd er også de lærerne som kan bruke skolekjøkken, kantine, sløyd- og formingssaler.

Læremidler

Tilgang til lærebøker, undervisningsmateriell og utstyr til arbeidslivsfag er ressurser vi antar har betydning for om skolene kan gjennomføre arbeidslivsfaget. Kartleggingen avdekker at skoleledere ser ulikt på fagets ressursbehov. Skolene har ulike tilnæringer til læremidler i faget. Noen er opptatt av at de skal bruke det utstyret og de læremidlene de har på skolen, andre kjøper inn brukt utstyr utenfra. En annen holdning viser de skolene som bruker av tilskuddet til forsøket til å investere i utstyr de vil få bruk for i faget framover. Andre satser enda mer og bruker midler også fra andre fag. Dette avhenger av skolens helhetlige ressursituasjon og hva slags læremidler de har tilgjengelig fra før. Skolelederne vurderer altså ressursituasjonen når det gjelder læremidler litt ulikt. Men flere har trukket fram at faget er kostbart, og at det er behov for økte rammebevilgninger til kommunene dersom faget skal bli et obligatorisk undervisningstilbud på ungdomstrinnet. Ved noen skoler er det lagt opp til at elevene skal lære å lage produkter eller utføre tjenester som de kan selge. Inntektene går til å drive arbeidslivsfaget og brukes til innkjøp av og materiell. I lærerundersøkelsen svarer 12 av 29 lærere at de er fornøyd eller svært fornøyd med læremidlene i arbeidslivsfag. På den andre enden av skalaen svarer fem lærere at de ikke er særlig fornøyd.

Vilje til gjennomføring av forsøk

Vi har i avsnittene over vist hvordan skolene har tolket retningslinjer fra Utdanningsdirektoratet når det gjelder organisering av arbeidslivsfaget og vi har sett nærmere på skolenes opplevelse av om de har ressurser til å gjennomføre forsøket. I dette avsnittet vil vi gå nærmere inn på *viljen* til gjennomføring av forsøk. Det er én sak at skoleledelsen og lærerne er for et praktisk alternativ til fremmedspråk. En annen sak er om lærerne har ønsket å undervise i faget eller ikke, og om skoleledelsen støtter opp om forsøket og på hvilke måter. Et tredje forhold er hva slags handlefrihet skoleledelsen og lærerne opplever at de har til å forme faget. I kartleggingen har vi vært opptatt av relasjonen mellom skoleledelse og lærere, det interne samarbeidet mellom arbeidsfaglærere på skolene (der det er flere lærere som underviser i faget), samt skolens samarbeid med eksterne aktører, slik som andre skoler og bedrifter.

Det synes å være lite formelt samarbeid etablert internt på skolene, og lærere vi har intervjuet fremholdt at de hadde lite tid satt av til forberedelse i faget. Lærerne synes i stor grad å arbeide selvstendig og ha stor handlefrihet i utformingen av undervisningsopplegg. Kontakt med andre lærere skjer uformelt eller ved arrangerte lærersamlinger for arbeidslivsfaget i kommunen. Men en overvekt av lærerne i lærerundersøkelsen (seks av ti) svarte at de var fornøyd eller svært fornøyd med hvordan skolen la til rette for undervisningen i arbeidslivsfag. Halvparten av lærerne var fornøyd eller svært fornøyd med samarbeidet med skoleledelsen, og fire av ti var ganske eller litt fornøyd. Når det gjaldt spørsmål om samarbeid med andre lærere på skolen, svarte vel halvparten at de var fornøyd. To av lærerne som har svart på undersøkelsen har ingen kolleger i arbeidslivsfag på skolen. I intervjuer med lærere kom det fram at de opplever ulik grad av støtte fra ledelsen. Noen lærere erfarer at ledelsen ikke er videre engasjert i forsøket, og at de står ganske aleine om å drive forsøket på egen skole, mens andre

opplever at ledelsen er svært engasjert, men at de selv ikke trives med å undervise i faget. Ledelsen opplever også lærernes engasjement for faget ulikt. Ikke alle lærere ønsket å undervise i faget i utgangspunktet og ønsker heller ikke å fortsette. Flere lærere etterlyser bedre tid til planlegging, gjerne også mer tid til felles planlegging med kolleger som underviser i arbeidslivsfag.

Den lokale handlefriheten er stor. Det er det både fordeler og ulemper med. Hovedinntrykket er at selv om lærerne har stor frihet til å forme undervisningen og faget og trives med å undervise, opplever de arbeidslivsfaget som krevende, og at planlegging og tilrettelegging for undervisningen tar tid. Flere lærere erfarer at de mangler kompetanse til å undervise i faget og mange uttrykker at det er viktig å ha kolleger og ledelse å diskutere med. Uansett er både skoleledernes og lærernes opptatt av at arbeidslivsfaget, eller et fag som ligner dette, har en plass på ungdomstrinnet. Åtte av 10 lærere synes undervisningen i arbeidslivsfag er tilpasset elevenes nivå og at arbeidslivsfaget gjør elevenes skoledag bedre. Ingen, verken skoleledere eller lærere, har svart at de tror elevenes skolehverdag har blitt dårligere eller at faget ikke har betydning for skolehverdagen.

Vilje til å gjennomføre forsøk med et nytt fag i skolen synes å henge sammen med ressurser, det vil si evnen til å gjennomføre forsøket. Tilrettelegging av ressurser i form av tid til planlegging, kompetanseheving og lærertetthet/størrelse på elevgruppene kan dermed utgjøre sentrale faktorer for fagets framtidige suksess.

Arbeidslivsfag: Trivsel, interesse og læringsutbytte

Gjennom analyser av spørreskjemaer til henholdsvis lærere og elever, søker denne delen av rapporten å kaste lys over hvordan og hvorvidt praktisk arbeid i skolen kan relateres til elevenes skolehverdag og deres læringsutbytte. Ettersom forsøkene kun har hatt en varighet på rundt ti måneder, bør resultatene av denne analysen tolkes med en viss varsomhet.

Denne delen av undersøkelsen fokuserer på tre hovedspørsmål. Aller først gis det en kort oversikt over hvordan arbeidslivsfagelevne fordeler seg på kjønn og etnisk bakgrunn samt fordelingen av elever på tvers av de ulike typene av arbeidslivsfag. Dernest analyseres forskjeller i læringsutbytte mellom elever henholdsvis med og uten arbeidslivsfag. Undersøkelsen tar også for seg elevenes vurdering av arbeidslivsfagene betydning for trivsel og interesse for læring, og en vurdering av disse fagene opp mot andre fag. Til slutt blir det diskutert elevenes oppfatning av arbeidslivsfagets betydning for læringsutbytte i teoretiske fag og fravær. Før hovedfunnene oppsummeres gis en kort oversikt over datamaterialet denne delen av undersøkelsen bygger på.

En oversikt over elevene i forsøksordningen

I tabell 1, side 22 går det fram hvor mange elever som har valgt arbeidslivsfag fordelt på skolene i forsøket. Gjennomsnittlig har hver fjerde elev på åttende trinn valgt arbeidslivsfag, selv om det er store forskjeller mellom skolene, og arbeidslivsfaget er mest populært blant gutter. Hva angår fordelingen mellom de ulike typene av arbeidslivsfag, viser det seg at de mest populære fagene er Design og håndverk,

Restaurant og matfag og Bygg- og anlegg (se Tabell 4). Disse tallene bør tolkes med en viss forsiktighet. Det fremgår nemlig av spørreskjemaene at enkelte elever er usikre med hensyn til hvilke arbeidslivsfag deres skole tilbyr. Den viktigste årsaken til disse forskjellene ligger nok imidlertid i varierende fagtilbud på tvers av skolene. En mer detaljert gjennomgang av tallene viser at guttene relativt sett er i klart flertall i Bygg- og anleggsteknikk og Elektrofag (se Tabell 5). Det er relativt flere jenter i Design og håndverksfag så vel som Helse- og sosialfag. Når det gjelder Restaurant og matfag, er kjønnsfordelingen nokså lik.

Tabell 4. Fordelingen av elever mellom arbeidslivsfagene

	Prosent	N
Bygg- og anleggsteknikk	52,9	154
Design og håndverksfag	56	163
Elektrofag	24,7	72
Helse- og sosialfag	20,9	61
Naturbruk	4,1	12
Restaurant- og matfag	57,4	167
Service og samferdsel	10,3	30
Teknikk og industriell produksjon	8,2	24

Tabell 5. Fordeling av gutter mellom arbeidslivsfagene*

	Prosent gutter	N
Bygg- og anleggsteknikk	75,7	144
Design og håndverksfag	47,4	154
Elektrofag	88,4	69
Helse- og sosialfag	37,5	56
Naturbruk	63,6	11
Restaurant- og matfag	55,3	150
Service og samferdsel	33,3	24
Teknikk og industriell produksjon	79,2	24

* Avviket i antall elever på de respektive arbeidslivsfagene skyldes at enkelte ikke har svart på spørsmålet om kjønn i spørreskjemaene.

Fra intervjuene med elever på arbeidslivsfag går det også fram at Bygg- og anleggsteknikk er mest populært blant guttene, mens flere jenter velger Helse- og

sosialfag og Design og håndverk, der elevene kan velge mellom ulike grupper. Også i elevintervjuene går det fram at Restaurant- og matfag er populært blant begge kjønn.

Arbeidslivsfagene og læringsutbytte

I denne delen av undersøkelsen kontrasteres elevene ved arbeidslivsfagene med andre elever ved de 16 skolene hva angår læringsutbytte og fravær. Det er viktig å understreke at ettersom dette kun er en tverrsnittsanalyse, er siktemålet begrenset til å *beskrive* forskjeller mellom de to elevgruppene, *ikke* å postulere noen kausaleffekter. Undersøkelsen her er todelt. Vi tar utgangspunkt i de to skolene som har oversendt data på elevnivå – data som gir en viss handlefrihet i den statistiske analysen. Dernest ser vi på de aggregerte tallene for de resterende skolene (dvs. de skolene som faktisk har rapportert relevante data) for å vurdere om tallene for de to førstnevnte skolene har en mer generell gyldighet.

Arbeidslivsfagselever ved Allergot og Rådalslien

Vi har som nevnt data for hver enkelt elev ved to skoler, Allergot og Rådalslien. For disse er det mulig å gjennomføre en relativt detaljert, om enn enkel, multivariat analyse der vi blant annet kan få et inntrykk av spredningen innenfor elevgruppene samt skille ut signifikante fra ikke-signifikante funn. Resultatene er oppsummert i Tabell 6. Som tabellen viser, har arbeidslivsfagelevne ved begge skoler signifikant svakere resultater i matematikk og engelsk skriftlig enn de andre elevene. Det samme gjelder også i norsk, selv om forskjellen bare er statistisk signifikant for Rådalslien skole. Legg for øvrig merke til at disse resultatene fremkommer etter å ha kontrollert for kjønn, noe som er særlig viktig for fagene norsk og engelsk hvor jentene har en tendens til å gjøre det bedre enn guttene. Som for de andre skolene i undersøkelsen, er det en klart høyere andel gutter på arbeidslivsfag ved disse to skolene (spesielt på Rådalslien). Forskjellene i læringsutbytte for elever med og uten arbeidslivsfag skyldes altså ikke bare at det er flere gutter på arbeidslivsfagene.

Tabell 6. Halvårsvurdering i matematikk, norsk og engelsk i forhold til kjønn og arbeidslivsfag. Regresjonsanalyse. Konstantledd ikke oppgitt. Absolutte t-verdier i parentes.

Allergot skole				
	Matematikk	Norsk	Engelsk	Fravær i dager
Jente*	-0,12 (0,72)	0,31 (2,09)	0,11(0,69)	
Arbeidslivsfag**	-0,50 (2,61)	-0,19 (1,15)	-0,54 (2,99)	
Forklart varians	0,05	0,06	0,08	
Antall elever totalt	131	131	133	
Antall Arbeidslivsfag	37	37	37	
Var. *** A.fag. vs andre	27,4 vs 26,8	25,8 vs 22,0	27,3 vs 22,1	
Rådalslien skole				
Jente*	-0,06 (0,36)	0,24 (3,38)	0,39 (2,36)	-1,15 (1,42)
Arbeidslivsfag**	-1,30 (5,97)	- 1,05 (5,32)	-1,21 (5,24)	0,96 (0,88)
Forklart varians	0,21	0,25	0,21	0,02
Antall elever totalt	140	139	139	141
Antall Arbeidslivsfag	23	23	23	23
Var. *** A.fag. vs andre	37,0 vs 23,8	29,6 vs 19,8	21,1 vs 24,1	77,2 vs 78,7

* Jenter=1, gutter=0

** Elever på arbeidsfag =1, andre elever =0

*** Variasjonskoeffisient: Standardavvik / Gjennomsnitt * 100

Dersom vi snur perspektivet fra gjennomsnittstendenser til *spredningen* av karakterer innenfor elevgruppene (her målt ved variasjonskoeffisienten) viser det seg (med unntak av engelsk ved Rådalslien) å være større forskjeller innenfor gruppen av arbeidslivselever enn blant de resterende elevene på skolen. Spriket mellom elever med godt og dårlig læringsutbytte er med andre ord større blant arbeidslivsfagselever enn for andre elever. Oppsummert er mestringsnivået for arbeidslivsfagselevne lavere, og samtidig mer variert, enn for de andre elevene på de to skolene.

En vurdering av aggregerte tall for flere skoler

Hva nivået på læringsutbytte angår, finner vi de samme tendensene også for de andre skolene. For samtlige skoler, for samtlige tre fag som er innrapportert, finner vi at det gjennomsnittlige læringsutbytte ligger lavere for arbeidslivselevne enn for andre elever innenfor de samme skolene (se Tabell 7, 8 og 9).

Tabell 7. Fagvurdering i engelsk.

Skole	AF	Andre	AF - gutter	Andre - gutter	AF - jenter	Andre - jenter
Rothaugen*	-	-	19,7	27,3	17,8	27,2
Marikollen**	2,1	3,3	-	-	-	-
Ågotnes	-	-	2,0	3,6	2,3	3,2
Ulveset**	-	-	2,2	3,3	2,4	3,1
Fjell	-	-	-	-	-	-
Kvaløysletta**	2,8	3,1	-	-	-	-
Grønnåsen	-	-	-	-	-	-
Byskogen	-	-	-	-	-	-
Sem	-	-	-	-	-	-
Kongseik**	2,2	3,3	-	-	-	-
Presterød**	2,1	3,2	2,5	3,3	2,1	3,1
Ringshaug	-	-	-	-	-	-
Vesong*	-	-	19,3	24,3	14,7	23,9
Nordby**	-	-	2,1	3,3	1,9	3,0

* Nasjonale prøver, poengsum

** Nasjonale prøver, skala 1-5

Tabell 8. Fagvurdering i norsk lesing

Skole	AF	Andre	AF – gutter	Andre – gutter	AF – jenter	Andre – jenter
Rothaugen*	-	-	20,3	28,1	17,3	31,2
Marikollen**	2,1	3,2	2,0	3,3	2,1	3,1
Ågotnes	-	-	-	-	-	-
Ulveset **	-	-	2,0	3,3	2,8	3,3
Fjell	-	-	-	-	-	-
Kvaløysletta**	2,8	3,3	-	-	-	-
Grønnåsen	-	-	-	-	-	-
Byskogen	-	-	-	-	-	-
Sem	-	-	-	-	-	-
Kongseik**	2,5	3,2	-	-	-	-
Presterød **	2,3	3,2	3,0	3,3	2,1	3,3
Ringshaug	-	-	-	-	-	-
Vesong *	-	-	22,9	27,7	22,0	29,6
Nordby **	-	-	2,4	3,3	2,4	3,4

* Nasjonale prøver, poengsum

** Nasjonale prøver, skala 1–5

Tabell 9. Fagvurdering i regning

Skole	AF	Andre	AF - gutter	Andre – gutter	AF - jenter	Andre – jenter
Rothaugen*	-	-	17,9	36,1	15,3	32,2
Marikollen**	2,3	3,4	2,2	3,8	2,4	3,0
Ågotnes	-	-	-	-	-	-
Ulveset**	-	-	2,1	3,7	3,0	3,0
Fjell	-	-	-	-	-	-
Kvaløysletta**	2,7	3,3	-	-	-	-
Grønnåsen	-	-	-	-	-	-
Byskogen	-	-	-	-	-	-
Sem	-	-	-	-	-	-
Kongseik**	2,4	3,1	-	-	-	-
Presterød**	2,4	3,5	2,9	3,6	2,4	3,3
Ringshaug	-	-	-	-	-	-
Vesong*	-	-	21,1	30,1	18,4	28,0
Nordby**	-	-	2,2	3,2	2,0	3,2

* Nasjonale prøver, poengsum

** Nasjonale prøver, skala 1–5

Tabell 10. Fagvurdering nasjonale prøver samlet

Skole	Læringsutbytte	Andre – gutter	AF - gutter	Andre – jenter	AF - jenter
Fjell	Snitt nasj. Prøver	3,4	2,1	-	-
Sem	Snitt nasj. Prøver	3,3	2,2	2,5	2,9

Analysen av elevene ved Rådalslien finner ingen signifikante forskjeller i fraværet til arbeidslivselevne sammenlignet med de andre elevene. Ser vi på de aggregerte tallene for de andre skolene, ser det kanskje ut til at fraværet til arbeidslivselevne ligger noe høyere enn for de resterende elevene (se Tabell 11). Forskjellene er likevel ikke særlige markerte. På samme måte som for analysen av læringsutbytte, kan selvfølgelig tverrsnittsdata ikke avsløre hvorvidt selve forsøksordningen har bidratt til forskjellene mellom elevgruppene.

Tabell 11. Fravær i dager

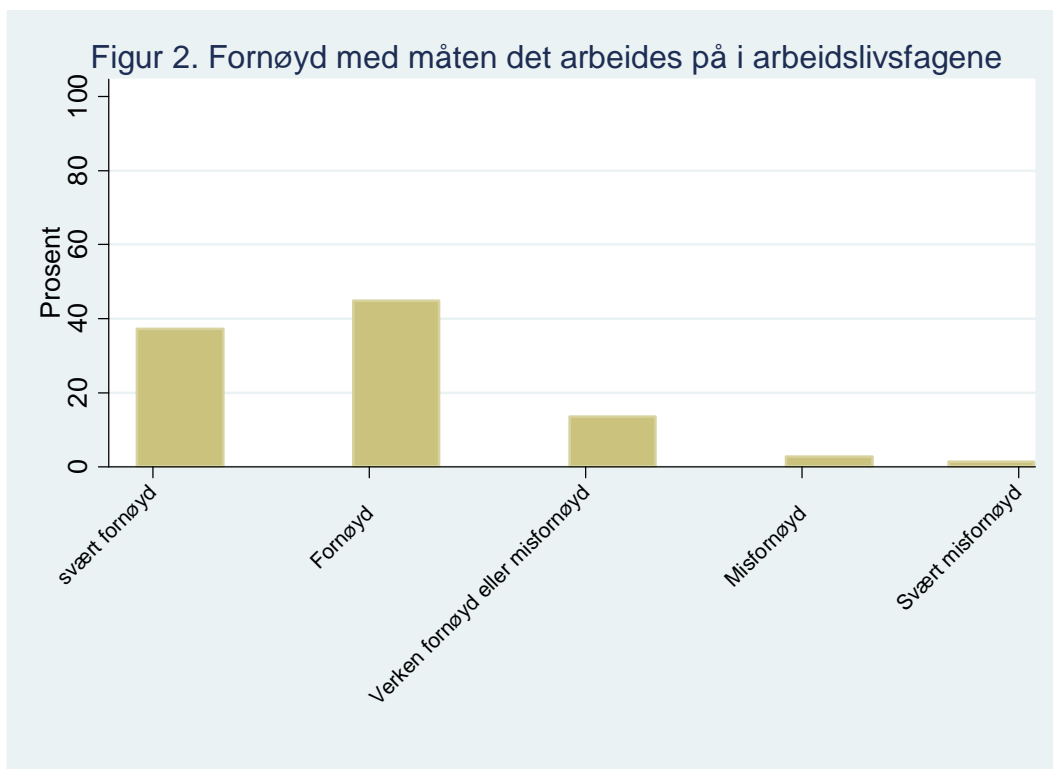
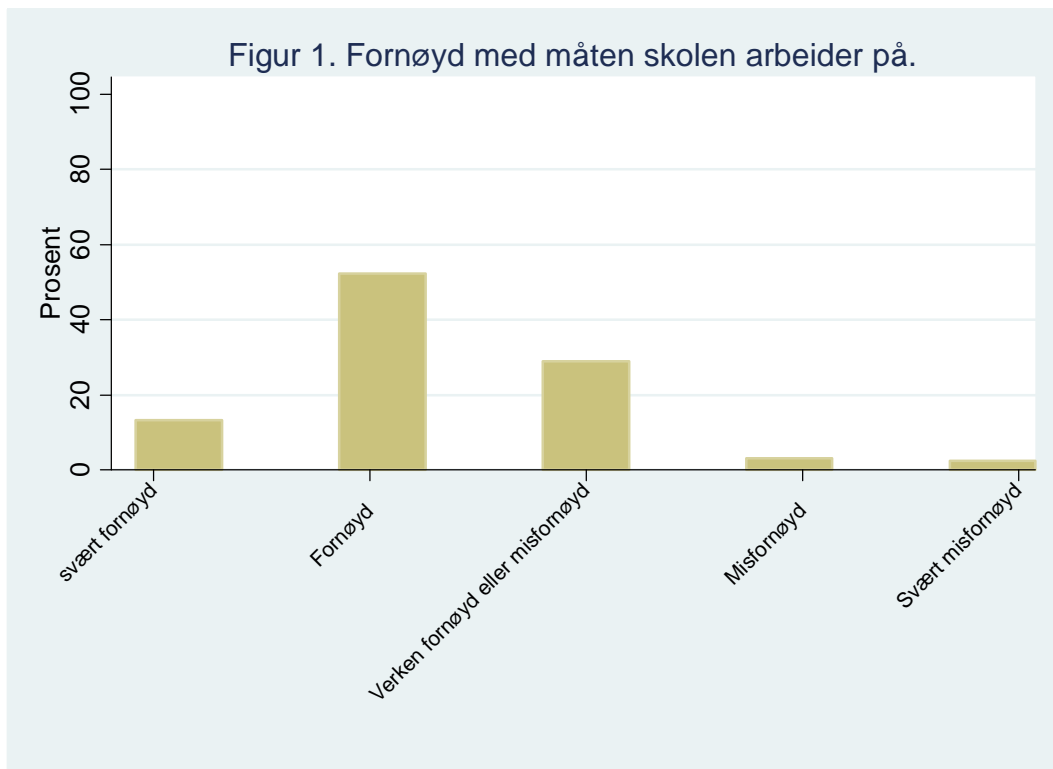
Skole	AF	Andre	AF - gutter	Andre – gutter	AF- jenter	Andre – jenter
Rothaugen	-	-	-	-	-	-
Marikollen	4,4	4,1	-	-	-	-
Ågotnes	-	-	-	-	-	-
Ulveset	-	-	5,3	5,6	3,4	5,5
Fjell	-	-	4,8	5,0	5,4	3,6
Kvaløysletta	-	-	4,0	3,1	4,6	3,6
Grønnåsen	-	-	-	-	-	-
Byskogen	-	-	-	-	-	-
Sem	-	-	7,6	5,2	3,7	5,3
Kongseik	-	-	7,2	6,8	6,3	4,4
Presterød	6,7	4,0	-	-	-	-
Ringshaug	-	-	-	-	-	-
Vesong	-	-	-	-	-	-
Nordby	-	-	5,9	3,4	3,3	4,7

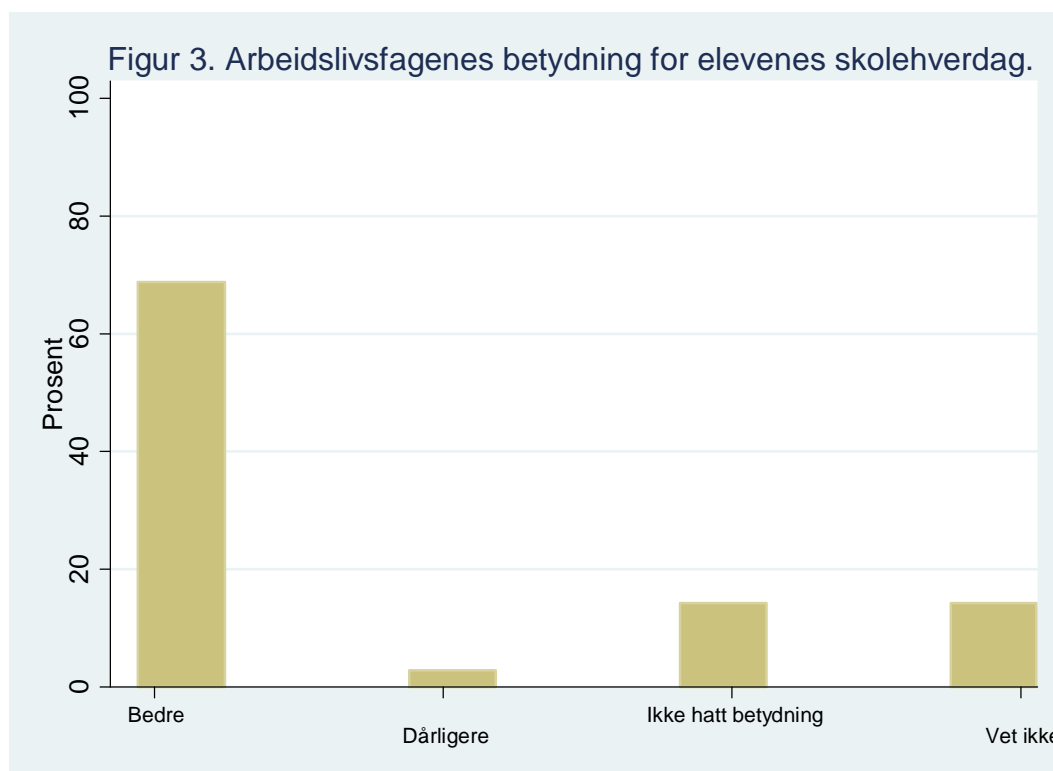
Elevers og læreres vurdering av arbeidslivsfaget

På grunnlag av spørreskjemaene som er sendt til elever og lærere ved arbeidslivsfagene, har vi forsøkt å trekke ut en del synspunkter på den nye ordningen. For å begynne med helhetsinntrykket, er det slående hvor positive elevene er både til skole, læring, lærerne og ikke minst, arbeidslivsfaget spesielt. Det store flertall av elever svarer positivt både på spørsmål om trivsel og interesse. Går vi litt grundigere inn i materialet, er det mulig å trekke ut følgende tendenser:

- Over 80 prosent av arbeidslivsfagelevne sier at de trives godt eller svært godt på skolen som sådan. Bare rundt 3.5 prosent sier at de ikke trives noe særlig eller i det hele tatt. Jentene trives signifikant bedre på skolen enn guttene, mens det er ikke noen entydige forskjeller i oppfatningen blant elever med og uten innvandrerbakgrunn. Vi finner heller ingen signifikante forskjeller i trivsel mellom de ulike arbeidslivsfagene (utdanningsprogrammene). Elevintervjuene bekrefter dette inntrykket.
- Hva angår arbeidslivsfagene spesielt, oppgir 87 prosent av elevene å trives mer med dem enn med de andre fagene på skolen. Elevenes trivsel bekreftes av deres lærere: Av dem som har besvart spørreskjemaene, bekrefter samtlige at elevene trives svært godt eller godt med arbeidslivsfagene. Her det ikke signifikante effekter av kjønn og heller ikke innvandrerbakgrunn. Med unntak av elever ved

- Restaurant og matfag – som trives signifikant bedre med arbeidslivsfagene – finner vi ingen forskjeller mellom arbeidslivsfagene på dette spørsmålet.
- Når det gjelder elevenes bedømming av lærerne på arbeidslivsfag sammenlignet med lærerne på skolen generelt, viser tallene for det første at elevene stort sett er fornøyde med lærerne i alle fag (64 prosent sier de er fornøyd i mange eller de fleste fag). Enda flere er imidlertid fornøyd med lærerne i arbeidslivsfag (77 prosent). I den grad det gir mening å sammenligne gjennomsnittene på de to variablene (2,3 versus 1,8), er arbeidslivsfaglærerne signifikant mer populære enn de andre lærerne. Her bør det understrekes at lærerne i arbeidslivsfag ved enkelte skoler underviser elevene også i andre fag, noe som gjør denne sammenligningen vanskelig ved disse skolene.
 - Interessen for læring i arbeidslivsfagene er noe høyere enn for andre fag – selv om den riktignok er høy i begge tilfeller (83 versus 88 prosent). Forskjellen i gjennomsnittene (1,9 versus 1,6) er statistisk signifikant.
 - Spørsmålet om hvor fornøyd elevene er med måten det arbeides på i skolen generelt versus arbeidslivsfag spesielt, frembringer store forskjeller blant dem som svarer "svært fornøyd". Mens bare 13 prosent er svært fornøyde med arbeidsmåtene på skolen som helhet, er tilsvarende tall for arbeidslivsfaget hele 37 prosent (se Figur 1 og 2). Heller ikke her er det snakk om statistisk signifikante forskjeller mellom kjønnene: Jentene og guttene er like fornøyde med arbeidslivsfagene. Når dette er sagt, bør det nevnes at det er færre som kun er fornøyde i arbeidslivsfag sammenlignet med skolen i sin alminnelighet.
 - Gitt resultatene ovenfor, er det ikke overraskende at nesten 70 prosent av elevene svarer at arbeidslivsfagene har gjort skolehverdagen bedre og at bare 3 prosent mener at disse fagene har gjort hverdagen dårligere (se Figur 3). Igjen er elever og lærere på samme linje: 23 av 28 lærere mener at arbeidslivsfagene har gjort skolehverdagen bedre for elevene.
 - Ser vi bort fra det store flertall av elever som sier at arbeidslivsfagene ikke har hatt betydning for verken fravær eller karakterer i teoretiske fag (henholdsvis 77 og 66 prosent), er det også en overvekt som sier at de ville hatt større fravær og svakere karakterer hvis de ikke kunne ha valgt arbeidslivsfag (henholdsvis 18 og 25 prosent). Selv om dette spørsmålet kan være vanskelig å vurdere for elevene, deles elevenes synspunkter av lærerne: Av dem som mener at arbeidslivsfagene faktisk utgjør en forskjell for elevene, mener nesten alle at det er snakk om en endring til det bedre.
 - På spørsmål om hvilke tre fag de liker best på skolen, rager arbeidslivsfaget desidert høyest (67,5 prosent). Bare gymnastikk er i nærheten av å være like populært (61,2 prosent). Her er det en signifikant forskjell mellom gutter og jenter: Mens cirka 78 prosent av jentene har nevnt arbeidslivsfag som ett av de tre mest populære fagene, er det bare 61 prosent av guttene som gjør det samme. (Ikke overraskende finner vi det stikk motsatte synet på gymnastikk, hvor det er guttene som er signifikant mest positive).

Betydning av skole og organisering av forsøksordningen

Så langt har oppmerksomheten i denne rapporten vært rettet mot arbeidslivsfagene sett ut fra elevenes og lærernes perspektiv. For å forstå i hvilken grad den nye ordningen har fungert eller ikke, er det imidlertid avgjørende å ta hensyn til egenskapene ved skolene som sådan så vel som variasjoner mellom dem i måten ordningen er gjennomført og organisert på. Det begrensede antall skoler i denne undersøkelsen gjør det selvfølgelig vanskelig å teste effekten av disse mer makroorienterte variablene på en rigorøs måte. Når det er sagt, og gitt mangelen på frihetsgrader – har vi i en tentativ analyse likevel vurdert hvorvidt én egenskap ved skolene og én egenskap ved forsøksordningen kan ha hatt betydning for elevenes tilfredshet med faget. For egenskap ved skolene har vi simpelthen valgt størrelsen på elevmassen på åttende trinn. Hva variasjoner i organisering av ordningen angår, skiller vi mellom skoler der ordningen henholdsvis tar form av faste grupper (seks skoler) og skoler der gruppene roterer mellom ulike tema/utdanningsprogrammer (syv skoler).

En forutsetning for at en fruktbar analyse på skolenivå er at det faktisk er variasjon mellom skolene hva angår tilfredshet med arbeidslivsfagene. Som det fremgår av Tabell 12, er dette kravet definitivt oppfylt. Dersom vi bruker intraklassekorrelasjonen som mål, ligger opp under 10 prosent av variasjonen i elevenes tilfredshet med arbeidslivsfagene og arbeidsmåten i disse fagene *mellom* skoler (resten ligger innenfor skoler). Denne korrelasjonen er også statistisk signifikant (i henhold til en LR-test).

Tilfredshet er med andre ord ikke noe som bare varierer mellom elever innenfor skoler, men det varierer også systematisk mellom elever på tvers av skoler.

Tabell 12. Tentative flernivåmodeller: Liker arbeidslivsfag og arbeidsmåten på disse fagene. Z-verdier i parentes.

	Fornøyd med arbeidsmåten (Regresjon)		Liker arbeidslivsfag (Logistisk regresjon)	
	Modell I	Modell II	Modell I	Modell II
Konstantledd	1,871	1,911	0,775	0,943
Gutt		- 0,132(-1,29)		-0,850 (-2,81)
Faste grupper		0,340 (2,46)		0,883 (2,90)
Elever 8. trinn		0,000 (0,14)		-0,007 (-1,44)
Intraklasse- korrelasjon	8,5	3,5	9,6	0,4
N elever	287	265	289	267
N skoler	13	13	13	13

Som det fremgår av tabellen, finner vi ingen signifikante effekter av elevmasse. Vi kan imidlertid ikke se bort fra at andre aspekter ved skolekonteksten, som for eksempel skolens organisering, enn denne grovkornede variabelen vil ha en effekt. Ifølge tabellen har organisering av selve *ordningen* i form av fast eller roterende grupper faktisk en betydning for elevenes tilfredshet med ordningen. Både på spørsmål om elevene liker arbeidslivsfag og måten det arbeides på i disse fagene, fremstår elevene som deltar i faste grupper mer fornøyde enn de elevene som ikke gjør det. Å identifisere de underliggende årsakene til denne forskjellen vil kreve en analyse som går utover de rammer som er satt her. Resultatene indikerer uansett at en forståelse av tilfredshet med arbeidslivsfag krever at vi løfter blikket fra elever og lærere til skoler og organisering av ordningen.

Forsøk med arbeidslivsfag – oppsummering av erfaringer og forslag til videre forskning

I første del av rapporten ser vi på rammene for forsøket med arbeidslivsfaget på de 16 forsøksskolene. Vi har kartlagt skolenes forståelse av retningslinjene for forsøket, de ressursene skolene opplever å ha til disposisjon for å kunne gjennomføre forsøk og vilje til gjennomføring. I andre del av rapporten fokuserer vi på elevenes trivsel, interesse og læringsutbytte.

Vi undersøkte hvordan skolene som deltar i forsøket har utformet sitt undervisningstilbud ut fra hvilke utdanningsprogrammer de har inkludert i faget og i hvilken grad elevene kan velge mellom ulike retninger på faget. Her er det stor variasjon mellom skolene, selv om noen utdanningsprogram er mer representert enn andre.

Skolene erfarer fordeler og ulemper med de fleste løsningene. Smakebiter på alle utdanningsprogrammene kan bli for overflatisk, mens fordypning i ett eller få utdanningsprogram kan bli for snevert. Skolene har også erfart at dersom elevene kan velge mellom ulike retninger, velger de gjerne kjønntypiske fag; guttene velger Bygg- og anleggsteknikk og Elektrofag og jentene velger Helse- og sosialfag og Service og samferdsel.

Skolene har også organisert faget ulikt på timeplanen, men timetallet er det samme som for fremmedspråk og fordypningsalternativene. Det vurderes som ønskelig at arbeidslivsfagtimene samles for å ha muligheter til å arbeide praktisk.

Lærerne i arbeidslivsfag er ingen ensartet gruppe, med 0 til 33 års erfaring fra læreryrket. De fleste har formell lærerutdanning og mange er faglærere. Lærere med erfaring fra yrkesfag er også blant arbeidslivsfaglærerne. Denne kompetansen vurderes som viktig både av dem selv og andre. Lærerne har stor handlefrihet til å forme undervisningsopplegget på egen skole. Dette har vært erfart både positivt og negativt. Ved oppstarten høsten 2009 var det få retningslinjer og ingen forsøkslæreplan å forholde seg til. Det har vært ressursmessige begrensninger samt utfordrende å tilpasse undervisningen med utgangspunkt i læreplaner for videregående skole til elever på åttende trinn, der noen elever også er krevende.

Det er etablert kontakt mellom skolene i alle kommuner og mellom kommuner og fylkeskommuner. Hvor langt samarbeidet mellom de enkelte aktørene er kommet, varierer stort. Noen skoler har direkte kontakt med videregående skoler. I flere av kommunene arbeides det med etablering av mer forpliktende samarbeidsavtaler med fylkeskommunen og videregående skoler på systemnivå for å videreutvikle arbeidslivsfaget og sikre elevene muligheter til mer fordypning i enkelte utdanningsprogram, spesielt på niende og tiende trinn. For øvrig har noen skoler hentet råd fra videregående når det gjelder utvikling av undervisningsopplegg og hva elevene vil ha nytte av å kunne i enkelte fag dersom de skal ta yrkesfag etter ungdomsskolen.

Hvilke erfaringer har så skoleledere og lærere gjort seg etter igangsettingen forsøk med arbeidslivsfag? Skolene har kommet litt ulikt i gang med forsøket. Det kan ha betydning for erfaringene de første månedene, men er ikke nødvendigvis like viktig

videre i forsøket. Det synes å være stor enighet om at elevene trenger et praktisk fag som alternativ til fremmedspråk.

Skoleledere og lærere er imidlertid bekymret for om de kan gjennomføre forsøket og utvide faget. Arbeidslivsfag krever større ressurser enn de fleste andre fag. Det er delvis behov for ny lærerkompetanse. Dermed kan det være avgjørende at lærerne får muligheter til kompetansebygging/videreutdanning. I tillegg opplever lærerne at undervisningsformen med fokus på praktisk læring fordrer at elevgruppene ikke blir for store. Flere av skolene rapporterer at det vil bli en utfordring både å finne egnede undervisningsrom til arbeidslivsfaget når flere trinn skal få undervisning og å tilpasse timeplanen til faget og til undervisningen i fremmedspråk/fordypningsalternativene. Arbeidslivsfaget oppleves i ulik grad som et kostnadskrevenne fag også når det gjelder undervisningsmaterieell og -utstyr.

Skolelederens og lærernes engasjement og vilje til å drive forsøk er viktig. Mange lærere erfarer at faget er tidkrevende og at støtten fra ledelsen derfor er viktig. Det kan både være i form av at det settes av tid til felles planlegging, støtte til ideer og som diskusjonspartner.

Hvordan faget er prioritert av ledelsen og av lærere på den enkelte skolen er avgjørende for hvordan forsøket gjennomføres. Det er ikke nok at faget er etablert i ledelsen, det må også være forankret i lærerne som underviser. Viljen til gjennomføring kan relateres til enkeltindividers engasjement og interesse for faget, men ressurser og tilrettelegging lokalt på skolen og i kommunen kan påvirke denne "viljen". Det er viktig å ta i betraktning dersom faget skal innføres som obligatorisk tilbud på ungdomstrinnet.

Resultatene fra analysen av spørreskjemaundersøkelsen blant elevene indikerer at elevene i arbeidslivsfag er svært tilfredse med den nye ordningen. Arbeidslivsfaget rangeres som det mest populære av alle fag. Elevene sier også at dette faget har gjort skolehverdagen bedre – noe lærerne i faget har lagt merke til. Selv om flertallet av både lærere og elever sier at den nye ordningen ikke vil påvirke verken fravær eller læringsutbytte i teoretiske fag, er det blant de som mener at ordningen faktisk vil ha en effekt, flest som mener at arbeidslivsfaget vil bidra positivt.

Den nye ordningen er noe mer populær blant gutter enn blant jenter, og den er også mer populær blant elever som i utgangspunktet kan vise til svakere resultater i teoretiske fag. Tallene for læringsutbytte antyder også at arbeidslivsfagelevne utgjør en mer heterogen gruppe enn andre elever i den forstand at spredningen i læringsutbytte er større. Undersøkelsen har også vist at visse arbeidslivsfag er langt mer populære enn andre. Design- og håndverksfag, Restaurant- og matfag samt Bygg- og anleggsteknikk er de største fagene. Resultatene tilsier imidlertid ikke at type arbeidslivsfag har noen markert betydning for trivsel på skolen.

Det ligger begrensninger på denne undersøkelsen både hva gjelder tidsperspektiv og utvalgsstørrelse. Analysen omfatter relativt få skoler, og den tar utgangspunkt i observasjoner for kun ett tidspunkt. En analyse basert på flere skoler over en viss tidsperiode ville ha gjort det mulig å trekke mer solide og interessante konklusjoner enn hva tilfellet er her. Siden forsøket er utvidet til å gjelde et betydelig større antall skoler, bør, etter vår oppfatning, videre forskning følge elevene over tid og ta hensyn til de hierarkiske strukturene og dynamikken i dataene. I prinsippet vil en kunne undersøke om tiltaket har betydning for elevenes karakternivå i arbeidslivsfag og teoretiske fag og

seinere om de fullfører videregående skole, og til slutt om utdanningen fører til jobb på arbeidsmarkedet

De 16 skolene som startet opp med forsøk med arbeidslivsfag høsten 2009 har snart vært gjennom sitt første av fire forsøksår. Forsøket er lite strukturert fra Kunnskapsdepartementets og Utdanningsdirektoratets side. Skolene har fått prøve seg fram og har gjort mange erfaringer de første månedene. Fortsatt gjenstår tre år av forsøket, en nasjonal forsøkslæreplan er klar og skolene har mulighet til å nyttiggjøre seg egne og andres erfaringer samt prøve ut nye løsninger framover. Denne kartleggingen har gitt et innblikk i de aller første månedene av forsøket.

Referanser

- Bunsson, N. og J.P. Olsen (1990): *Makten att reformera*. Stockholm: Carlssons.
- Homme, A.D. (2008): *Den kommunale skolen. Det lokale skolefeltet i historisk perspektiv*. Avhandling for dr.polit.-graden. Universitetet i Bergen. 2008.
- Hoigård, E. og H. Ruge (1971): *Den norske skoles historie. En oversikt*. Oslo, Cappelen.
- Kunnskapsdepartementet: Forsøk med nytt fag på ungdomstrinnet – Utvidelse av forsøket til også å gjelde utdanningsprogram for naturbruk.
- Kvalsund, R. (2004): *School and local community – dimensions of change*. Volda, Høgskulen i Volda, Møreforskning Volda.
- Lipsky, M. (1980): *Street-level bureaucracy dilemmas of the individual in public services*. New York, Russell Sage Foundation.
- Lundquist, L. (1987): *Implementation Steering. An Actor-Structure Approach*. Lund: Studentlitteratur.
- Ot.prp. nr. 46 (1997–98) *Om lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (opplæringslova).
- Regjeringen (2010): <http://samarbeidforarbeid.regjeringen.no/2010/02/statistikk-fracfall/>.
- Sannerstedt, A. (2001): "Implementering – hur politiska beslut genomförs i praktiken" i Bo Rothstein (red.): *Politikk som organisation*. SNS Förlag, 3. opplag.
- Stortingsmelding nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja*.
- Utdanningsdirektoratet (2009–2010): Grunnskolens Informasjonssystem (GSI), <http://www.wis.no/gsi/>

Andre kilder

- Kunnskapsdepartementet (2009): Oppdragsbrev nr 26–09.
- Kunnskapsdepartementet (2010): Brev til Utdanningsdirektoratet 25.1.
- Lov av 8. juli 1954 om forsøk i skolen.
- Utdanningsdirektoratet (2007) Rundskriv – 3-2007 Forsøk etter opplæringsloven § 1–4 – delegasjon.
- Utdanningsdirektoratet (2009): Mal – forsøksøknad. Sentralt initiert forsøk – nytt fag på ungdomstrinnet.
- Utdanningsdirektoratet (2009): Utbetalingsbrev – Prosjekt arbeidslivsfag.
- Utdanningsdirektoratet (2010): Høringsbrev om forslag til forsøkslæreplan i arbeidslivsfaget – nytt praktisk fag på ungdomstrinnet.

SPØRRESKJEMA TIL LÆRERE ARBEIDSLIVSFAG

FØRST NOEN SPØRSMÅL OM SKOLEHVERDAGEN OG ARBEIDSLIVSFAGET

SPØRSMÅL 1. Trives elevene dine med arbeidslivsfag?

(Kryss av i én rute)

Trives svært godt	Trives godt	Trives litt	Trives ikke noe særlig	Trives ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 2. Trives du sammen med elevene dine i arbeidslivsfag?

(Kryss av i én rute)

I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 3. Er elevene dine interessert i å lære i arbeidslivsfag?

(Kryss av i én rute)

Svært interessert	Nokså interessert	Nokså lite interessert	Svært lite interessert	Vet ikke/Ingen oppfatning
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 4. Har din skole utviklet en lokal læreplan i arbeidslivsfag?

(Flere kryss mulig)

Ja, som et samarbeid mellom lærerne på skolen	☐
Ja, som et samarbeid mellom lærere på andre skoler	☐
Ja, som et samarbeid med karriereveiledningstjenesten	☐
Ja, som et samarbeid med enkeltbedrifter (partnerskap) eller lignende	☐
Jeg bruker ingen bestemte lokale læreplaner	☐

SPØRSMÅL 5. I hvor stor grad lager du ukentlige/periodevise undervisningsopplegg til elevene som de skal bruke i læringsarbeidet?

(Kryss av i én rute)

I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 6. Hvor ofte bruker du arbeidsmåtene nedenfor?

(Kryss av i én rute i hver rad)

	Flere ganger i uken	1 gang i uken	1-3 ganger i måneden	2-4 ganger i halvåret	Sjeldnere
Praktisk arbeid	☐	☐	☐	☐	☐
Samtale/diskusjon mellom lærer og elev	☐	☐	☐	☐	☐
Elevene arbeider alene	☐	☐	☐	☐	☐
To og to elever jobber sammen	☐	☐	☐	☐	☐
Gruppearbeid (ikke prosjektarbeid)	☐	☐	☐	☐	☐
Prosjektarbeid	☐	☐	☐	☐	☐
Tavleundervisning	☐	☐	☐	☐	☐

ARBEIDSMILJØ

SPØRSMÅL 7. Må du bruke mye tid på å få ro i klassen?

(Kryss av i én rute)

I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 8. Hvor fornøyd er du generelt med måten din skole legger til rette for undervisningen i arbeidslivsfag?

(Kryss av i én rute)

Svært fornøyd	Fornøyd	Verken fornøyd eller misfornøyd	Misfornøyd	Svært misfornøyd
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 9. Som lærer i arbeidslivsfag, hvor fornøyd er du med følgende forhold på skolen?

(Kryss av i én rute i hver rad)

	Svært fornøyd	Fornøyd	Ganske fornøyd	Litt fornøyd	Ikke særlig fornøyd	Ikke aktuelt
Tilgang på undervisningsrom	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvaliteten på undervisningsrommene	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lærebøker/materiell/utstyr	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolebygget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbeid med andre lærere på skolen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbeid med skoleledelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbeid med lærere på andre skoler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbeid/kontakt med videregående skoler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbeid/kontakt med lokalt næringsliv/bedrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 10. I hvilken grad synes du at undervisningen i arbeidslivsfag er tilpasset elevenes nivå?

(Kryss av i én rute)

I svært stor grad	I nokså stor grad	Verken eller	I nokså liten grad	I svært liten grad
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 11. Mener du at arbeidslivsfaget har gjort elevenes skolehverdag bedre eller dårligere?

(Sett kun ett kryss.)

Arbeidslivsfaget har gjort elevenes skolehverdag bedre	☐
Arbeidslivsfaget har gjort elevenes skolehverdag dårligere	☐
Arbeidslivsfaget har ikke hatt betydning for elevenes skolehverdag	☐
Vet ikke	☐

SPØRSMÅL 12. Hjelper arbeidslivsfaget elevene til å få større oversikt over utdanningsmulighetene i videregående opplæring?

(Kryss av i én rute)

I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 13. I hvilken grad vil du si at de følgende påstandene gir et riktig eller galt bilde av elevene trivsel på arbeidslivsfaget?

(Kryss av i én rute i hver rad)

	Galt	For det meste galt	Ingen av delene	For det meste riktig	Riktig
Elevene liker arbeidslivsfag	☐	☐	☐	☐	☐
I arbeidslivsfag er elevene opptatt av å lære noe nytt	☐	☐	☐	☐	☐
Når eleven arbeider med arbeidslivsfag, jobber de så hardt de kan	☐	☐	☐	☐	☐
Elevene gleder seg til arbeidslivsfagtimene	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg tror at arbeidslivsfaget bidrar til at elevene gjør det bedre i andre fag	☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 14. Forestill deg at din skole ikke hadde gitt anledning til å velge arbeidslivsfag, hvordan ville fraværet til elevene da ha vært?

(Sett kun ett kryss.)

Elevene ville hatt større fravær	☐
Ingen forskjell	☐
Elevene ville hatt mindre fravær	☐

SPØRSMÅL 15. Forestill deg igjen at din skole ikke hadde gitt anledning til å velge arbeidslivsfag, hvordan ville elevenes karakterer i de teoretiske fagene da ha vært?

(Sett kun ett kryss.)

Elevene ville hatt dårligere karakterer i teoretiske fag	☐
Ingen forskjell	☐
Elevene ville hatt bedre karakterer i teoretiske fag	☐

SPØRSMÅL 16. Nedenfor har vi listet opp noen mulige egenskaper som kan være viktige for en lærer i arbeidslivsfag å ha. Hvor viktig mener du disse ulike egenskapene er?

(Kryss av i én rute i hver rad)

	Svært viktig	Nokså viktig	Verken eller	Nokså lite viktig	Svært lite viktig
Initiativ/engasjement	☐	☐	☐	☐	☐
Ha markerte holdninger	☐	☐	☐	☐	☐
Kunne sette seg inn i elevenes behov	☐	☐	☐	☐	☐
Samarbeidsevne	☐	☐	☐	☐	☐
Spesifikk yrkesfagkompetanse	☐	☐	☐	☐	☐
Ha evne til å løse konflikter	☐	☐	☐	☐	☐

TIL SLUTT NOEN SPØRSMÅL SOM FORTELLER LITT MER OM DEG OG DIN BAKGRUNN

SPØRSMÅL 17. Er du mann eller kvinne?

(Sett ett kryss)

Mann	☐
Kvinne	☐

SPØRSMÅL 18. Er du lærer eller assistent?

(Sett ett kryss)

Lærer	☐
Assistent	☐

SPØRSMÅL 19. Hvor mange år har du jobbet som lærer?

Antall år til sammen

SPØRSMÅL 20. Hvilken stillingstittel/utdanning har du?

(Flere svaralternativer mulig)

Allmennlærer	☐
Faglærer	☐
Yrkesfaglærer	☐
Lektor	☐
Adjunkt	☐
Fagbrev	☐
Annet	☐
Hvis annet vennligst spesifiser:

SPØRSMÅL 21. Hvilket utdanningsprogram underviser du i på arbeidslivsfaget dette skoleåret?

(Flere svaralternativer mulig)

Bygg- og anleggsteknikk	☐
Design og håndverksfag	☐
Elektrofag	☐
Helse- og sosialfag	☐
Naturbruk	☐
Restaurant- og matfag	☐
Service og samferdsel	☐
Teknikk og industriell produksjon	☐

SPØRRESKJEMA TIL ELEVER ARBEIDSLIVSFAG

VI BEGYNNER MED NOEN SPØRSMÅL OM DIN SKOLEHVERDAG OG ARBEIDSLIVSFAGET

SPØRSMÅL 1. Trives du godt på skolen?

(Kryss av i én rute)

Trives svært godt	Trives godt	Trives litt	Trives ikke noe særlig	Trives ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 2. Hvis du sammenligner med andre fag, trives du godt med arbeidslivsfaget?

(Kryss av i én rute)

Trives svært godt	Trives godt	Trives litt	Trives ikke noe særlig	Trives ikke i det hele tatt
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 3. Trives du sammen med lærerne dine på skolen?

(Kryss av i én rute)

I alle eller de fleste fag	I mange fag	I noen fag	I svært få fag	Ikke i noen fag
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 4. Trives du sammen med læreren din/lærerne dine i arbeidslivsfag?

(Kryss av i én rute)

I alle eller de fleste fag	I mange fag	I noen fag	I svært få fag	Ikke i noen fag
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 5. Er du interessert i å lære på skolen?

(Kryss av i én rute)

Svært interessert	Nokså interessert	Nokså lite interessert	Svært lite interessert	Vet ikke/ingen oppfatning
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 6. Er du interessert i å lære i arbeidslivsfaget?

(Kryss av i én rute)

Svært interessert	Nokså interessert	Nokså lite interessert	Svært lite interessert	Vet ikke/Ingen oppfatning
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 9. Hvor fornøyd er du med måten dere arbeider på skolen?

(Kryss av i én rute)

Svært fornøyd	Fornøyd	Verken fornøyd eller misfornøyd	Misfornøyd	Svært misfornøyd
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 10. Hvor fornøyd er du med måten dere arbeider på i arbeidslivsfag?

(Kryss av i én rute)

Svært fornøyd	Fornøyd	Verken fornøyd eller misfornøyd	Misfornøyd	Svært misfornøyd
☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 11. Mener du at arbeidslivsfaget har gjort din skolehverdag bedre eller dårligere?

(Sett kun ett kryss.)

Arbeidslivsfaget har gjort min skolehverdag bedre	☐
Arbeidslivsfaget har gjort min skolehverdag dårligere	☐
Arbeidslivsfaget har ikke hatt betydning for min skolehverdag	☐
Vet ikke	☐

SPØRSMÅL 12. Nedenfor står en liste over mange av fagene du har på skolen. Kryss av de TRE fagene du liker best?

(Sett kun tre kryss.)

Engelsk	☐
Fremmedspråk	☐
RLE	☐
Kroppøving	☐
Kunst og håndverk	☐
Mat og helse	☐
Musikk	☐
Naturfag	☐
Norsk	☐
Samfunnsfag	☐
Arbeidslivsfag	☐
Elevrådsarbeid	☐
Utdanningsvalg	☐

SPØRSMÅL 13. Forestill deg at din skole ikke hadde gitt anledning til å velge arbeidslivsfag, hvordan ville fraværet ditt da ha vært?

(Sett kun ett kryss.)

Jeg ville hatt større fravær	☐
Ingen forskjell	☐
Jeg ville hatt mindre fravær	☐

SPØRSMÅL 14. Forestill deg at din skole ikke hadde gitt anledning til å velge arbeidslivsfag, hvordan ville dine karakterer i de teoretiske fagene da ha vært?

(Sett kun ett kryss.)

Jeg ville hatt dårligere karakterer i teoretiske fag	☐
Ingen forskjell	☐
Jeg ville hatt bedre karakterer i teoretiske fag	☐

VI AVSLUTTER MED NOEN SPØRSMÅL SOM FORTELLER LITT MER OM DEG OG DIN BAKGRUNN

SPØRSMÅL 15. Er du gutt eller jente?

(Sett ett kryss)

Gutt	☐
Jente	☐
Vil ikke svare	☐

SPØRSMÅL 16. Har du innvandrerbakgrunn?

(Sett ett kryss)

Nei	☐
Ja, fra et land i Vest-Europa/Nord-Amerika	☐
Ja, fra andre deler av verden	☐
Vil ikke svare	☐

SPØRSMÅL 17. Hvilke utdanningsprogrammer er med i ditt arbeidslivsfag dette skoleåret?

(Flere svaralternativer mulig)

Bygg- og anleggsteknikk	☐
Design og håndverksfag	☐
Elektrofag	☐
Helse- og sosialfag	☐
Naturbruk	☐
Restaurant- og matfag	☐
Service og samferdsel	☐
Teknikk og industriell produksjon	☐

Rapporten omhandler forsøk med praktisk fag på ungdomstrinnet våren 2010. Forsøket gjennomføres over en periode på fire år fra høsten 2009 til våren 2013. Forsøket utvides med flere skoler fra høsten 2010. Ved skolene som startet med forsøk høsten 2009 blir det dermed to årskull på ungdomstrinnet som får delta i forsøket.

Formålet med oppdraget var å undersøke hvordan de 16 skolene som deltok i forsøket fra 2009 har løst utfordringene ved innføringen av faget og hvordan oppstarten av forsøket har fungert i praksis, sett fra elevers, læreres og skolelederens ståsted.

I tillegg skal kartleggingen si noe om hva som kjennetegner elevene som har valgt dette faget.

Rapporten skal dermed gi en bred oversikt over forsøket slik det har blitt gjennomført og erfart ved skolene det første året.

ISBN 978-82-8095-071-0
ISSN 1503-0946